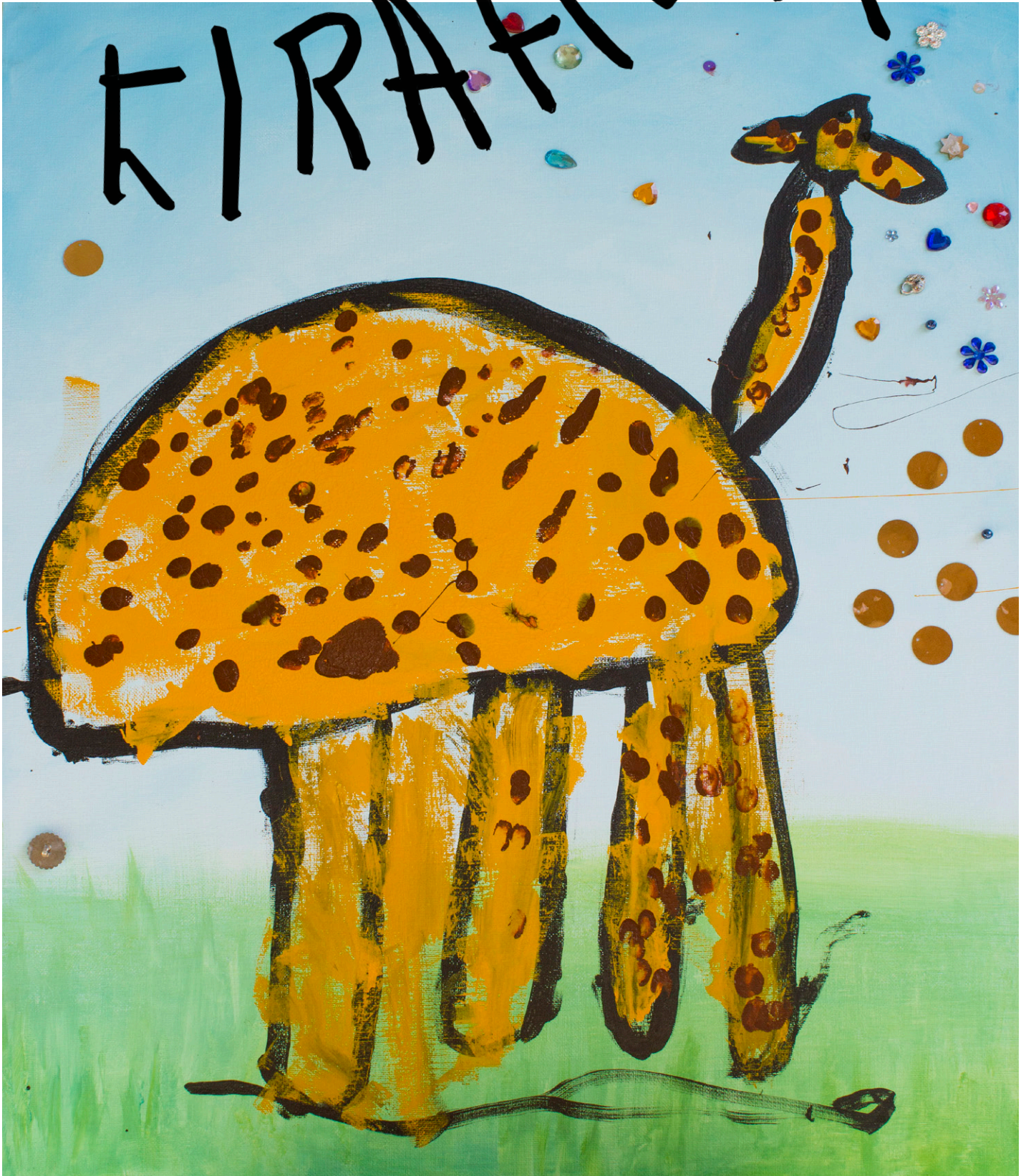

KIRAHAVIT

**Kurkistuksia pienten lasten kanssa tehtävään
lastensuojelun kehittämistyöhön**

Sari-Anne Paaso ja Pipsa Vario (toim.)

KIRAHVIT

*Kurkistuksia pienten lasten kanssa
tehtävään lastensuojelun kehittämistyöhön*

Tekijätiedot

Toimittaneet: Sari-Anne Paaso ja Pipsa Vario

Kuvat: Elise Liikala, Leena Louhivaara ja Sari-Anne Paaso

Taitto: Anniina Lius

Copyright: Pesäpuu ry

Painopaikka: PunaMusta Oy, 2020

www.pesapuu.fi

ISBN: 978-952-7208-41-0

ESIPUHE

Pienten alle kouluikäisten lasten kanssa toimiminen lastensuojelun kehittämisen, osallisuuden ja heidän hyvinvointinsa lisäämiseksi on Suomessa vasta alkuvaiheissaan. Reilun kolmen vuoden ajan seikkaillut Kirahvi Mainio on saanut kuitenkin paljon aikaa, ja käsissäsi on ensimmäinen havaintoja, oppeja ja kokemuksia kokoava ja avaava kirja siitä, mitä lapsilta voi oppia ja kuinka lastensuojelun ymmärrys lisääntyy. Paradoksaalista on se, että vaikka Suomessa koemme olevamme alussa pienten lasten osallisuuden edistämässä, eurooppalaisittain kuljemme kuitenkin edellä.

Pesäpuun toimintaperiaate on lapsilähtöinen kumppanuudessa kehittäminen. Tässä julkaisussa on myös useita kirjoittajia, ja he kaikki peilaavat kokemuksiaan ja lapsilta oppimaansa toivoen, että saisivat lukijat innostumaan ja rohkaistumaan pienten lasten kanssa kehittämiseen. Kirjoittajat on esitelty kirjan lopussa, ja haluan lausua heille Pesäpuu ry:n puolesta suuret kiitokset heittäytymisestä rohkeasti tuntemattomaan. Kiitos myös Kirahvityön kumppanisorganisaatioille SOS-Lapsikyläsäätiölle, Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymälle, Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle, Nuorten Ystävät ry:lle ja Lastensuojelun Keskusliitto ry:lle siitä, että olette mahdollistaneet lasten ja ammattilaisten kohtaamisen.

Erityinen kiitos lapsille arvokkaista kokemuksista, innokkuudesta ja luottamuksesta, joita ilman ei myöskään Kirahvi Mainio seikkailisi. Toivon oivalluksia julkaisun parissa sekä toimintaa, joka vahvistaa pienten lasten ääntä lastensuojelussa.

Jari Ketola
Toiminnanjohtaja,
Pesäpuu ry

SISÄLLYSLUETTELO

8	Johdanto
10	Osallisuuden talo – näkökulmia lasten osallisuuteen <i>Sari-Anne Paaso ja Pipsa Varjo</i>
16	Kirahvityön eettiset periaatteet
18	Pienet kehittäjäkaverit lastensuojelua kehittämässä <i>Sari-Anne Paaso</i>
23	Konkreettiset teot lasten osallisuuden vahvistamiseksi Kirahvityössä
26	Hei, me kuvataan! Valokuvatyöskentely 3–5-vuotiaille sijaisperheissä asuville lapsille <i>Leena Louhivaara</i>
35	Mitä aikuinen voi oppia lapsilta? <i>Essi Vahala</i>
38	Kohti kehittäjäkaveruutta – Kuulenko ja opinko lapsilta? <i>Hanna Piironen</i>

42	Tarinat ja taidelähtöinen filosofointi toimivat lasten ajatusten ja tunteiden areenana Kirahvikerhossa <i>Elise Liikala</i>
48	Oman elämäni Mainio <i>Kristiina Terästö</i>
49	Kokemusasiantuntija Kirahvityössä <i>Kristiina Terästö</i>
53	Voiko ikävä tuntua käsissä? <i>Sari-Anne Paaso</i>
56	Leikki lapsen kielenä <i>Jukka Mäkelä ja Pipsa Varjo</i>
59	Kirahvi loikkaa leikkiin – ammatillinen leikki osana sosiaalityötä <i>Hanna Särkiö ja Pauliina Planting</i>
61	Kirahvi Mainio ja Zataar – Kehittämistyötä turvakodeissa <i>Susanna Kalliola ja Hanna Särkiö</i>
68	Kirjoittajista
71	Kirjallisuus ja Kirahvityössä tuotetut materiaalit

JOHDANTO

Osallisuus on jokaisen lapsen perusoikeus, mutta se on myös paljon enemmän. Mahdollistamalla pienten lasten osallisuuden annamme heille välineitä rakentaa omaa elämäntarinaansa.

Kehittämistyö 3–5-vuotiaiden lasten osallisuuden vahvistamiseksi lastensuojelun perhehoidossa aloitettiin Pesäpuussa vuonna 2017. Taustalla olivat hyvät kokemukset nuorten kokemusasiantuntijoiden Selviytyjät-tiimistä sekä alakouluikäisten lasten Salapoliisitoiminnasta. Ne innoittivat meitä lähtemään selvittämään myös pienempien lasten osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden mahdollisuuksia.

Meillä ei ollut mitään valmista mallia alle kouluikäisten lasten kanssa kehittämiseen, mutta lähdimme liikkeelle uteliaina ja valmiina pohtimaan asioita avoimin mielin. Tärkeintä oli suostua lasten opetettaviksi.

Tässä julkaisussa sukellamme niiden asioiden äärelle, joita lapset ovat meille tähän mennessä opettaneet. Nostamme esiin myös kysymyksiä ja epäilyksiä, joita kehittämistyö 3–5-vuotiaiden kehittäjäkavereiden kanssa on herättänyt, sekä oivalluksia, joita yhdessä yhteiskumppaneidemme kanssa olemme tehneet. Kirjoituksia tähän kokoelmaan ovat kirjoittaneet Pesäpuun työntekijöiden lisäksi Kirahvitoimintaa kanssamme toteuttamassa olleet Elise Liikala, Leena Louhivaara, Jukka Mäkelä, Pauliina Planting ja Essi Vanhala. Lisäksi Kristiina Terästö tuo julkaisuun syvyyttä peilaamalla kehittämistyön herättämiä ajatuksia omiin kokemuksiinsa.

Toivomme, että tämän teoksen oivallukset ja ideat innostavat sinua heittäytymään kehittäjäkaveruuteen lasten kanssa. Se tulee olemaan erilaista kuin odotit, mutta ehdottomasti kokeilemisen arvoista.

Sydämellinen kiitos jokaiselle Kirahvityössä kehittäjäkaverina mukana olleelle lapselle. Olette opettaneet meille aikuisille paljon.

”Oli kivaa, kun rakensimme Mainiolle kodin. Se oli myös kivaa, kun teimme Mainiolle hyvän turvan. Myös oli kivaa, kun Mainiolla oli oma sänky ja sen äiti ja isä sai tulla sinne käymään. Oli tosi kiva syödä välipalaa. Oli hauska kuvata omaa Mainiota. Mainiolle oli kiva tehdä kirje. Oli kivaa, kun Mainio sai mennä omaan kotiin sisään. Se sai oman koiran, housut, paidan, tumput, sängyn, peiton ja tyynyn. Kameralla on tosi kiva kuvata.”

Kirahviryhmläinen

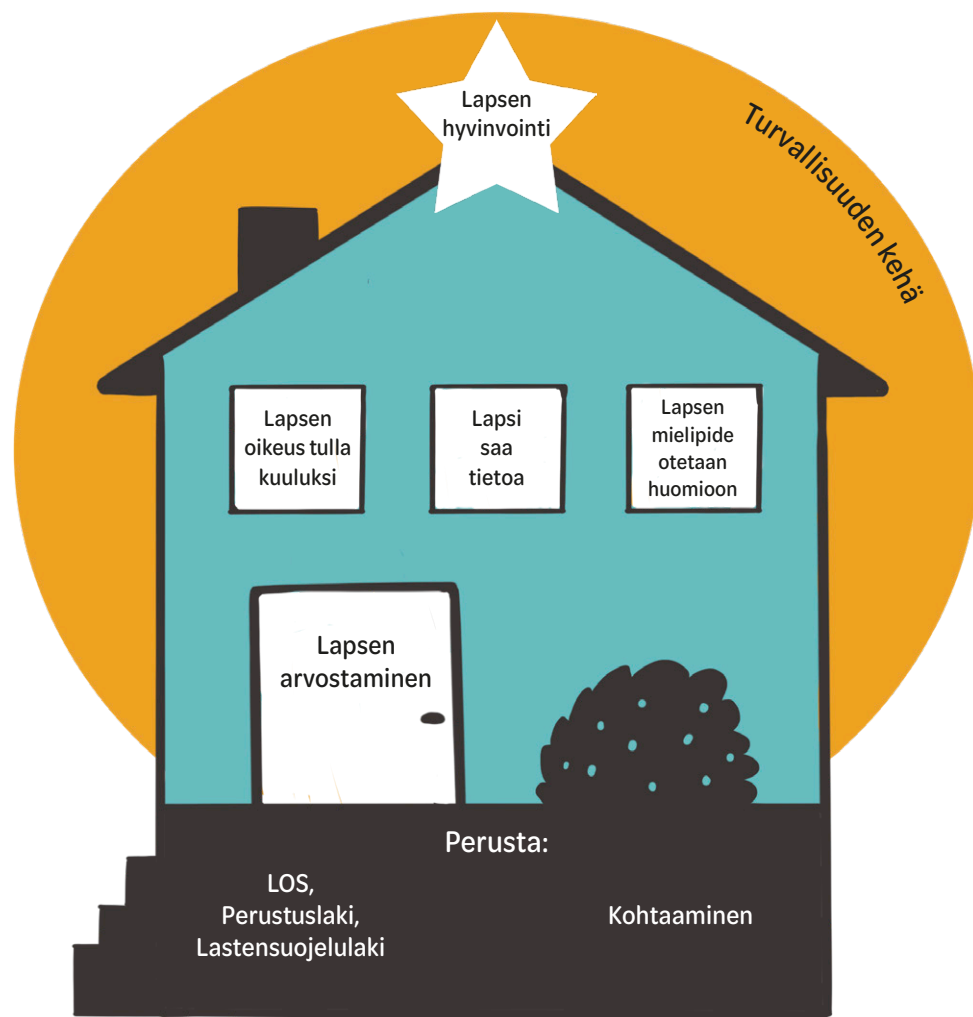
OSALLISUUDEN TALO

– näkökulmia lasten osallisuuteen

Sari-Anne Paaso ja Pipsa Varjo

Lasten kanssa tehtävässä lastensuojelun kehittämistyössä olemme hahmotaneet osallisuuden taloksi, jonka katolla loistaa tähti. Talo on mielestämme kuvaava symboli osallisuudelle, koska sijaishuollon asiakkaana olevat lapset ja nuoret korostavat toistuvasti puheessaan turvallisen kodin tärkeyttä ja sen monimerkityksellisyyttä. Osallisuus ja turvallinen koti ovat molemmat edellytyksiä lapsen hyvinvoinnille.

Tässä artikkelissa kuvaamme osallisuusajatteluumme alle 12-vuotiaiden lasten kanssa tehtävässä kehittämistyössä (Salapoliisi- ja Kirahvityö) yleisellä tasolla. Tämän julkaisun muut kirjoitukset tarkastelevat eri näkökulmista sitä, miten osallisuusajattelumme konkretisoituu 3–5-vuotiaiden lasten kanssa tehtävässä Kirahvityössä.

Osallisuuden tavoitteena on lapsen hyvinvointi

Teemme lasten osallisuutta vahvistavaa työtä, jotta pienetkin lapset saavat välineitä käsitellä omaan elämäänsä liittyviä asioita ja lastensuojelun teemoja yhdessä aikuisen kanssa. Osallisuudella tavoitellaan jokaisen lapsen mahdollisuutta loistaa, voida hyvin ja vaikuttaa oman elämän asioihin pienestä pitäen. Talon katolla oleva tähti symboloi osallisuuden tavoitetta eli lapsen hyvinvointia.

Kun lapsi saa olla osallinen ja hänen toiveensa ja ajatuksensa tulevat kuulluiksi, pystytään apu kohdentamaan lapsen tarpeisiin, ja lapsen kanssa tehtävä työ on vaikuttavampaa. Oikeus osallisuuteen on siksikin tärkeää, että yhdessä aikuisen kanssa lapselle mahdollistetaan oman elämäntarinan käsittely. Sijaishuollon näkökulmasta osallisuuden myötä lapsen ennakoimattomat sijaishuollon siirtymät vähenevät ja lapsi saa välineitä käsitellä oman elämänsä asioita. Osallisuus lisää lapsen ymmärrystä siitä, mitä hänelle tapahtuu.

Lapsen oikeuksien sopimus, lait ja kohtaaminen osallisuuden perustana

Lapsen kuulemiseen ei ole ikärajaa, vaan velvoite koskee kaiken ikäisiä lapsia. **YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artikla** edellyttää, että lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut, ettei kyseisessä sopimuskohdassa aseteta ikärajaa lapsen oikeudelle ilmaista näkemyksiään, ja suosittelee, etteivät sopimusvaltiot ottaisi käyttöön ikärajoja, jotka rajoittavat lapsen oikeutta tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa asioissa. (YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12.)

Komitea on erikseen korostanut, että myös kaikkein nuorimmilla lapsilla on oikeuksien haltijoina oikeus ilmaista näkemyksensä ja ne tulisi ottaa huomioon lapsen kehittyvien valmiuksien mukaisesti (YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 7). Vastaavasti viranomaisella on velvollisuus kuulla lasta ja auttaa lasta käsittelemään tilanteessa heräviä ajatuksia, kysymyksiä ja tunteita yhdessä aikuisen kanssa. Kokemustemme mukaan myös pienillä lapsilla on ajatuksia liittyen omaan elämäänsä, mutta niiden kuuleminen edellyttää ikä- ja kehitystasoon soveltuvia menetelmiä.

Lapsen oikeuksien sopimus on velvoittava, eikä pienenkään lapsen osallisuus voi olla satunnaista tai riippuvaista hänen lähiaikuistensa ja asioitaan hoitavan sosiaalityöntekijän omista intresseistä kohdata lasta. Kaikenikäisten lasten oikeutta osallisuuteen tukee myös **perustuslaki (PeL)** ja **lastensuojelulaki (LsL)**:

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. PeL 6 §

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös siihen --- miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. LsL 4§

Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä.

Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. LsL 5 §

Lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. LsL 20 §

Osallisuuden talon kivijalkana on myös **ymmärrys kohtaamisen merkityksestä**. Osallisuuden kokemus edellyttää vuorovaikutussuhteen ja kohtaamisen kokemuksen. Kohtaamisen tärkeydestä ja merkityksestä puhuvat kaikenikäiset lastensuojelun asiakkaana olevat; he muistuttavat, että sijoituksesta huolimatta he kaipaavat tulla kohdatuiksi ensisijaisesti lapsina ja nuorina ja vasta sen jälkeen asiakkaina.

Kohtaaminen ja toimiva vuorovaikutus edellyttää **turvallisuuden kokemuksen**. Koska turvallisuus on keskiössä kaikessa lasten kanssa toimimisessa, ympäröi osallisuuden taloa turvallisuuden kehä. On vaikea olla aidosti osallinen, jos ei koe olevansa turvassa. Turvallisuus tarkoittaa niin fyysistä kuin psyykkistä turvallisuuden kokemusta arjessa ja asiakassuhteessa. On vaikea ilmaista itseään, jos ei voi luottaa olevansa turvassa. Turvallinen vuorovaikutus edellyttää myös työntekijältä omaa sisäistä turvaa, jotta hän pystyy asettumaan lapsen rankkojenkin kokemusten äärelle.

On monia keinoja, joilla lapsen turvallisuuden kokemusta voidaan vahvistaa ja samalla lisätä lapsen osallisuutta. Lapsi tarvitsee etukäteistietoa siitä, mitä tulee tapahtumaan. Etukäteistieto auttaa myös lapsen lähiaikuista valmistelemaan lasta tulevaa varten. Ennakoimattomuus ja yllätyksellisyys eivät mahdollista turvallisuutta ja osallisuutta. Lapsen lähiaikuisen, perhehoidossa lapsen sijaisvanhemman, rooli on ensiarvoisen tärkeä pienen lapsen osallisuuden mahdollistajana, osallisuuden tukijana ja turvallisuuden varmistajana.

Arvostus ovena osallisuuteen

Ovi osallisuuteen on **lapsen arvostaminen**. Arvostaminen kuuluu sanoissa, mutta ennen kaikkea se näkyy konkreettisissa teoissa. Se näkyy siinä, että aikuinen huomioi tietoisesti lapsen ja suhtautuu lapseen kunnioittavasti. Käytännössä lapsen arvostaminen on esimerkiksi sen muistamista, mitä lapsi on aiemmin kertonut toiveistaan tai hänelle tärkeistä asioista. Aikuinen ei arvota lapsen tietoa vaan arvostaa sitä sellaisenaan, poistamatta tai lisäämättä siihen mitään.

Lapsen arvostaminen näkyy myös siinä, miten lapselle puhutaan, millaisia työmenetelmiä käytetään sekä siinä, miten lapsesta puhutaan silloin, kun hän ei ole paikalla. Työntekijät saattavat huomaamattaankin puhua lapsesta yleistäen tai diagnoosien kautta. Jokaisessa lapsesta on hyvää ja lapsi itsessään on hyvä. Lapsen kehuminen, hyvän huomaaminen ja hyvien asioiden sanoittaminen ovat konkreettisia tekoja, joissa lapsen arvostaminen näkyy käytännössä.

Osallisuuden talon kolme ikkunaa

Osallisuuden talossa on kolme ikkunaa, joista ensimmäinen kuvaa **lapsen oikeutta tulla kuulluksi**. Lapsen kuuleminen edellyttää lapsen tapaamista, aitoa kohtaamista ja mahdollisuutta ilmaista itseään lapselle luontaisilla tavoilla. Lapsen kuulemisessa on tärkeää, että hänellä on tilaa kertoa niistä kokemuksistaan ja ajatuksistaan, jotka ovat hänelle itselleen tärkeitä, eikä vain siitä asiasta, jonka aikuinen kokee tärkeäksi.

Olemme lasten kanssa kehittäneet erityisesti heille sopivia tapoja itseilmaisuuksiin, myös sellaisia, joissa ei tarvita sanoja ja puhetta. Lapsen kanssa työskentelyyn sopivia menetelmiä ovat muun muassa asioiden yhdessä tutkiminen, ulkoistaminen käsinuken avulla, saduttaminen, leikki ja valokuvaus.

Talon toinen ikkuna symboloi lapsen oikeutta tietoon. Osallisuus ei ole koskaan pelkästään yksipuolista lapsen haastattelua vaan edellyttää, että myös **lapsi saa tietoa**. Osallisuus ei mahdollistu, jos lasta kuullaan, mutta hänellä ei ole tietoa miksi ja mihin kerättyä tietoa käytetään. Lapsella on myös oikeus saada tietoa omista oikeuksistaan sekä päätösten perusteluista.

Pienten lasten kohdalla haasteeksi tulee se, miten tieto annetaan lapselle ymmärrettävässä muodossa. Aina ei voida varmistaa, onko lapsi ymmärtänyt tiedon, mutta tämä ei kuitenkaan saisi estää asioiden kertomista lapselle. Osallisuutta ei voi kumota sillä, että lapsi on liian pieni tai ei ymmärrä. Tiedon antaminen ikätason mukaan ja lapselle sopivassa muodossa haastaa meidät aikuiset miettimään käyttämiämme käsitteitä ja työtapoja uusin silmin.

Kun aloitimme kehittämistyötä lasten kanssa, ei ollut olemassa mitään valmiita malleja, miten lasten kanssa voisi käsitellä lastensuojelussa elämistä, kodin merkitystä, ikävää ja lapsen elämään liittyviä tärkeitä asioita. Kouluikäisten kanssa lähdimme tekemään Salapoliisi Mäyrän käsikirjaa ja pienten lasten kanssa tarinoita Kirahvi Mainiosta. Niiden avulla lapset saavat ymmärrettävällä tavalla tietoa ja mahdollisuuden käsitellä omaa elämäänsä.

Kolmantena osallisuuden ikkunana on **lapsen mielipiteen huomioon ottaminen**. Lapsen asiakaskirjoihin kirjataan mielipiteen selvittämisen tapa ja lapsen näkemys. Aina ei voida toimia lapsen esittämän toiveen mukaan, mutta silloin lapselle perustellaan, miksi niin ei toimita. Haasteena pienen lapsen mielipiteen selvittämisen kohdalla on lasten näkemysten tilannekohtaisuus ja alttius aikuisten johdattelulle.

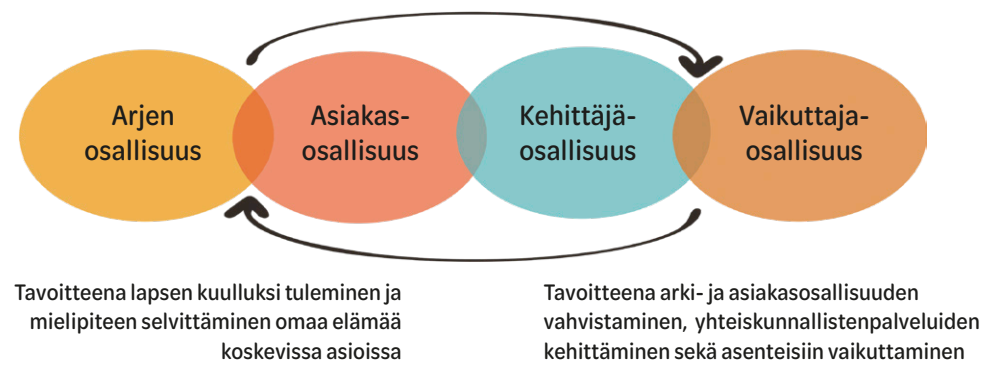

Osallisuuden muodot

Osallisuudella on erilaisia muotoja. Usein puhutaan edustuksellisesta osallisuudesta tarkoittaen erilaisia toimikuntia ja parlamentteja. Osallisuus on kuitenkin paljon muutakin. Olemme jakaneet osallisuuden neljään eri muotoon: arjen osallisuuteen, asiakasosallisuuteen, kehittäjäosallisuuteen ja vaikuttajaosallisuuteen, joista kaikilla on perusta lapsen osallisuutta koskevissa perus- ja ihmisoikeuksissa.

Osallisuus on jokaisen lapsen perus- ja ihmisoikeus

Arjen osallisuus tarkoittaa, että lapsi tulee kuulluksi omassa arjessaan ja arjen toimintaympäristöissä: perheessä, kaverien kanssa, päiväkodissa ja harrastuksissa. Lastensuojelun perhehoidossa arjen osallisuuden vaaliminen ja varmistaminen ovat perhehoitajan vastuulla. Käytännössä arjen osallisuus on kokemus kuulluksi tulemisesta lapsen arjen tilanteissa, kokemus tasavertaisesta kohtelusta sijaishuoltopaikassa ja lapsen mahdollisuutta vaikuttaa arjen valintoihin ikätasolleen sopivissa asioissa.

Perhehoidossa olevan lapsen osallisuus toteutuu arjessa, kun hän on turvassa ja kykenee kertomaan lähellä oleville aikuisille omista tarpeistaan, tunteistaan ja kokemuksistaan. Perheen vuorovaikutussuhteissa ilmenevät turvattomuuden kokemukset heijastuvat usein ristiriitoina tai muunlaisina pahan olon kokemuksina. Siksi arjen osallisuus on tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta.

Asiakasosallisuus tarkoittaa, että lapsi tulee kuulluksi lastensuojelun asiakkaana ja saa ikätasolleen sopivaa tietoa sijoituksesta, sijaishuollon muutoksista ja muista asiakkuuteen liittyvistä asioista. Tämä edellyttää, että lapsi tietää oman työntekijänsä ja miten voi olla häneen yhteydessä. Pienen lapsen kohdalla yhteydenpito työntekijään on aina riippuvainen aikuisen tuesta.

Asiakasosallisuuteen kuuluu myös, että työntekijä kertoo lapselle, miksi tapaa lasta sekä antaa riittävästi tietoa, jotta lapsi saa mahdollisuuden käsitellä kokemuksiaan ja tunteitaan työntekijän kanssa.

Kehittäjäosallisuus eli kokemusasiatuntijuuden hyödyntäminen toiminnan ja palveluiden arvioinnissa ja kehittämisessä, kuten myöhemmin kuvattava vaikuttajaosallisuus, edellyttävät työntekijöiltä kykyä kohdata lapsi avoimin mielin, heittäytyä hä-

nen maailmaansa ja suostua lapsen opetettavaksi. Lasten kohdalla kehittäjäosallisuus edellyttää vahvaa yhteistyötä lapsen lähiaikuisten kanssa.

Vuosien varrella olemme rohkeasti kokeilleet erilaisia tapoja, miten lapset voisivat olla mukana kehittämistyössä. Tärkeänä johtolankana on ollut toiminnan eettisyys ja se, että lapsen kokemus hyödyntämisestä on ensisijainen. Oman sävynsä lasten kehittäjäosallisuuteen tuo se, että pienet puhuvat usein vähän, kieli on erilaista ja lapsi ilmaisee itseään enemmän toiminnan kautta.

Kehittäjäosallisuus toteutuu muun muassa lasten osallistumisena erilaisiin kehittäjäryhmiin tai lapsen osallistumisena yksilökehittämistyöhön/-prosessiin. On syytä painottaa, että jokaisella lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella on oikeus olla kehittämässä lastensuojelua. Kehittäjäosallisuus on mahdollista myös osana arki- ja asiakasosallisuutta, jos aikuinen suostuu lapsen opetettavaksi, omien tunteidensa ja toimintatapojensa reflektointiin ja sitä kautta kehittämään lapsen kohtaamisessa.

Pienillä lapsilla **vaikuttajaosallisuus** on välillistä. Vaikuttajaosallisuudella tarkoitamme lasten ajatusten ja kokemusten välittämistä laajempaan tietoisuuteen ja päätöksenteon tueksi. Lapset itse eivät voi mennä kertomaan kokemuksiaan julkisiin tapahtumiin samalla tavoin kuin nuoret tai aikuistuneet lastensuojelun kokemusasiatuntijat, mutta lasten ajatuksia ja toiveita tulee kuitenkin viestittää eteenpäin eri keinoin.

Kuten kaikissa osallisuuden muodoissa myös vaikuttajaosallisuudessa korostuu eettisyys. Aikuisten vastuulla on, miten lasten kokemukset välitetään eteenpäin lapsia kunnioittaen. Lapsen tuottaman tiedon kohdalla sudenkuoppa on silloin se, jos aikuinen arvottaa lapsen tiedon ja tekee siitä omat tulkintansa. Suurin vaara lienee kuitenkin näennäisosallisuus: lapsia kuullaan, mutta heiltä saatu tieto ohitetaan, sen merkitystä ei arvioida eikä se saa aikuisia muuttamaan toimintaansa.

”Mikä on riittävä määrä osallisuutta?”

Osallisuus on mukana olemista, yhteisöön kuulumista ja arvostuksen saamista omasta itsenään. Osallisuuden kautta opitaan taitoja ja valmiuksia, joita ihmisten kanssa toimiminen edellyttää. Tulla kuulluksi ja hyväksytyksi on pohja oman elämäntarinan käsittelyyn ja identiteetin rakentumiseen.

On olemassa lukuisia erilaisia osallisuuden mittareita ja määritelmiä, joilla voidaan arvioida yksilön tai ryhmän osallisuuden astetta. Näiden ulkoisten kriteereiden avulla voimme saada yleisen kuvan osallisuuden toteutumisesta. Mielestämme osallisuuden tärkeimpänä mittarina tulisi kuitenkin pitää lapsen omaa kokemusta; kokiko hän tullessa kuulluksi, saiko hän riittävästi tietoa ja ymmärsikö hän, mistä puhuttiin tai päätettiin. Kuuntelemalla lapsen ajatuksia ja ideoita osoitamme hänelle hyväksyntää ja arvostusta sekä lisäämme hänen mahdollisuuksiaan olla vahvemmin osallinen omassa elämässään ja yhteiskunnassa.

Näin saamme osallisuuden talon katolla olevan hyvinvoinnin tähden loistamaan.

KIRAHVITYÖN EETTISET PERIAATTEET

Eettisyys on yksi keskeisimmistä Kirahvityön arvoista. Alla esitellyt eettiset periaatteet¹ ovat olleet kehittämistyömme perusta sen alusta alkaen. Periaatteet ovat auttaneet meitä refleктоimaan toimintaamme jokaisen kehittämistapaamisen ja -prosessin jälkeen. Periaatteet ovat olleet myös konkreettinen työkalu arvioidessamme työn suuntaviivoja, onnistumisia ja vaikutuksia.

Kehitämme lasten kanssa

- lapset ovat mukana konkreettisesti kehittämistyössä kehittäjäkaverina
- etsimme erilaisia tapoja pienten lasten kehittäjäkaveruuden mahdollistamiseen
- kehittämistyötä tehdään niin lapsiryhmien kanssa kuin yksilökohtaisesti

Kohtaamme lapset yksilöllisesti ja jokaista arvostaen

- etsimme erilaisia keinoja, joilla pystymme huomioimaan jokaisen lapsen yksilönä
- edellyttää riittävästi aikuisia, jotta myös hiljaisemmat ja ujommat saavat äänensä kuuluviin
- lasten arvostamisen tulee näkyä kaikessa, mitä teemme

Jokainen lapsi opettaa meitä

- me emme ole opettamassa lapsia, vaan lapset opettavat aikuisia
- ihan jokaisella lapsella on jotain opetettavaa aikuiselle

Tutkimme kehittämistyön herättämiä tunteita ja ajatuksia oppiaksemme niistä

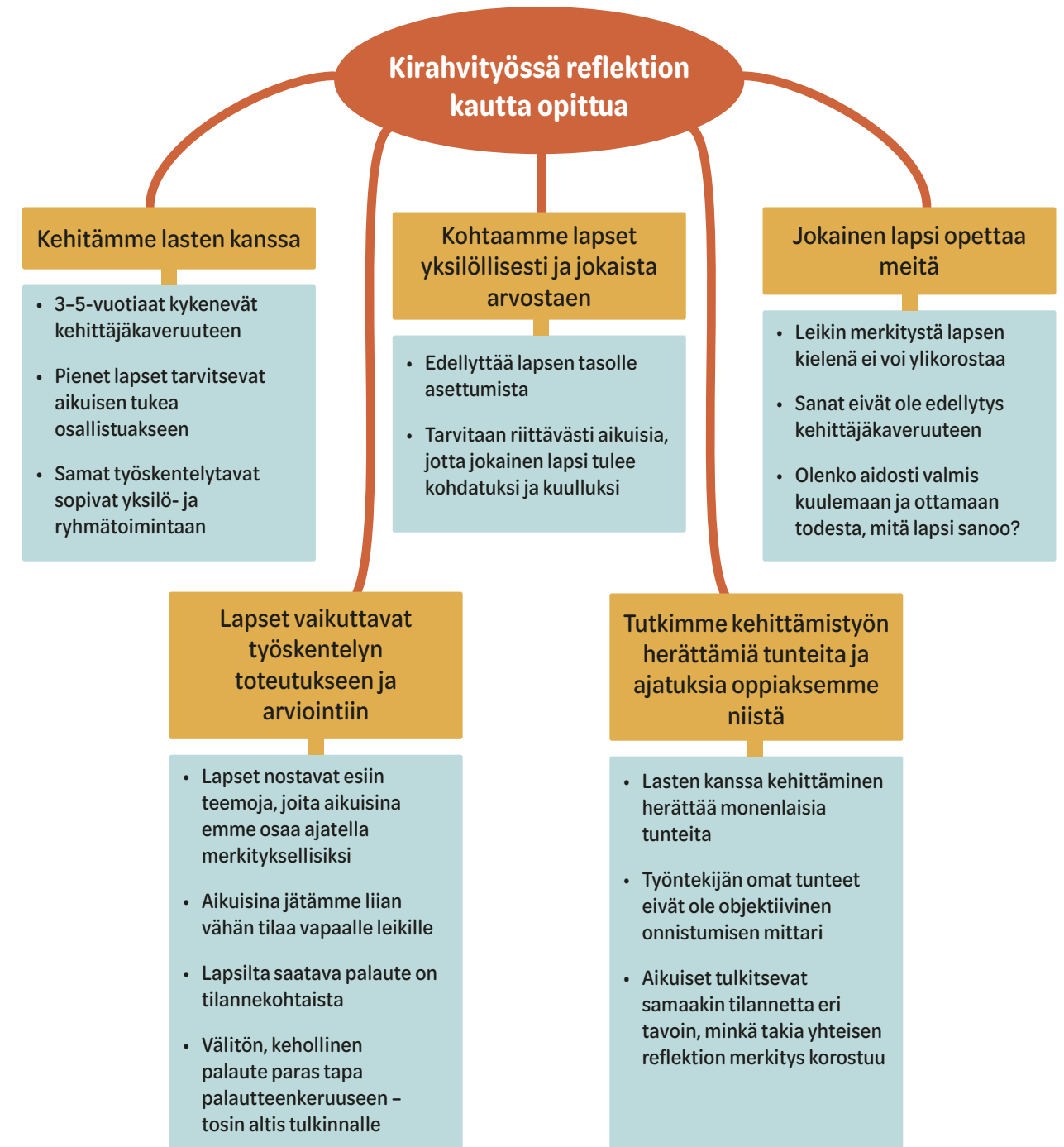
- kehittämiseen lasten kanssa sisältyy väistämättä monenlaisia tunteita
- suostumme refleктоimaan omia tunteitamme ja puhumaan niistä
- oma henkilökohtainen tunnekokemus ei ole objektiivinen eikä sitä voi yleistää lapsen kokemukseen tilanteesta
- pystymme työntekijöinä myöntämään virheemme ja pyrimme oppimaan niistä

Lapset vaikuttavat työskentelyn toteutukseen ja arviointiin

- edellyttää, että pidämme aikuisina ”tuntosarvet” valppaina pyrkien tietoisesti huomaamaan lasten aloitteet
- kehitämme erilaisia pienille lapsille sopivia palautteenkeruun menetelmiä
- huomioimme myös lapsen nonverbaalisen palautteen

¹) Eettiset periaatteet laadittiin yhdessä Kirahvityön kehittämisen tukiryhmässä, johon kuuluivat Tarja Heino, Tiia Hipp, Jari Ketola, Riitta Laakso, Jukka Mäkelä, Hannele Moisio, Mikko Oranen, Sonja Soini, Annakaisa Suokas ja Pirjo Vähämaa.

KIRAHVITYÖSSÄ REFLEKTOINNIN KAUTTA OPITTUA

PIENET KEHITTÄJÄKAVERIT LASTENSUOJELUA KEHITTÄMÄSSÄ

Sari-Anne Paaso

Kirahvityön alusta alkaen ajatuksenamme on ollut, että otamme lapset mukaan kehittämään kanssamme. Työn alkaessa meillä tosin ei ollut mitään käsitystä siitä, mitä se käytännössä tarkoittaisi. Emme olisi ikinä uskoneet etukäteen mitään kaikkea saisimme lasten kanssa aikaan ja kuinka opettavainen yhteinen matkamme tulisi olemaan. Kehittämistyön mutkittavaa polkua on tehty yhdessä lasten, heidän sijaisvanhempiensa ja sitoutuneiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Pienet lapset ovat opettaneet meitä monin tavoin. He ovat laittaneet suunnitelmiamme uusiksi, pitäneet meitä epämuokavuusalueella, pakottaneet sietämään epävarmuutta ja saaneet meidät hämmästelemään heidän viisauttaan.

Kirahvilla on pitkä kaula ja lempeä katse

Ensimmäinen lasten ryhmä toteutettiin yhteistyössä Turun Nuorten Ystävien perhehoiton kanssa. Mukana olleet lapset saivat keksiä ryhmälle nimen. Nimeksi tuli *Kirahvit*. Kirahvi-nimitys on mitä osuvin, ja päätimme ottaa sen nimeksi koko pienten lasten kehittäjäkaveritoiminnalle. Koska kirahvit ovat pitkäkaulaisia, niillä on jo luonnostaan erityinen näköalapaikka ja erityinen näkökulma maailmaan. Siitä johtuukin, että kirahvit liitetään usein kykyyn katsoa asioita toisesta näkökulmasta. Kirahveilla on myös lempeä katse. Meidän pienet kirahvikerholaiset auttavat meitä katsomaan työtämme tavalla, joka on sekä maanläheinen että avarakatseinen. Ihan pienet lapset tarvitsevat vielä pidempää kaulaa kuin muut päästääkseen osallisiksi ja saadakseen äänensä kuuluviin.

Ryhmässä oli mukana valokuvaaja Leena Louhivaara. Halusimme nähdä mitä tapahtuu, kun lapsille antaa kamerat. Tarkoituksenamme oli kokeilla, sopisiko valokuvaus pienten lasten ei-kielellisen itseilmaisun tavaksi. Sopihan se! Voi sitä intoa, kun lapsi sai käteensä ihan oikean kameras. Kuvia otettiin innosta puhkuen. Tämän kokemuksen rohkaisemina päätimme jatkaa valokuvaamisen hyödyntämistä muissakin ryhmissä.

Toisena lapsille sopivana menetelmänä päätimme kokeilla lego-rakentelua osana kehittämistyötä. Testasimme ideaa Punkaharjun SOS-lapsikylän kehittämispäivään osallistuneiden lasten kanssa. Lapset näyttivät sille vihreää valoa, eikä enää ollut epäilystäkään, etteikö Duplot ja pienet kehittäjäkaverit sopisi yhteen.

Kirahvilla on kiire toisten kirahvien luo

Seuraava askel oli, kun päätimme kokeilla millainen logo Kirahvityölle syntyisi, jos lapset maalaisivat sen. Tähän vaiheeseen kutsuimme yhteistyökumppaneiksi kuvataiteilija Laura Dahlbergin ja Kaarinan SOS-Lapsikylän.

Meillä ei ollut mitään varmuutta, miten logon maalaaminen pienten kanssa onnistuisi. Lapset työstivät kirahvia yksitellen Lauran kanssa. Yksi lapsista maalasi mahan, toinen kaulan, kolmas jalat ja kaikki maalasivat kirahville pilkkuja ja värittivät kuvaa. Lopuksi lapset saivat laittaa alun perin täpliksi suunnitellut helmikoristeet minne halusivat, ja Kirahvi päätyikin juoksentelemaan timanttisateessa.

Kun taulupohjalle lopulta ilmestyi mitä ihastuttavin Kirahvi, haukoimme henkeämme yhdessä lasten kanssa. Kaikki osallistivat, ja onnistumisen riemu oli käsinkosketeltavaa. Kirahvista tuli niin hieno! Lapset nimesivät taulun: ”*Kirahvilla on kiire toisten kirahvien luo*”, mikä on valtavan iso viesti liittymisen tarpeesta ja joukkoon kuulumisesta. Nyt Kirahvi juoksentelee myös postikorteissa ja kangaskasseissa ympäri Suomea.

Kirahvi Mainio ja muut hauskat hahmot

Kirahvi Mainion maailman hahmot syntyivät lasten Kirahvikerhossa Päijät-Hämeessä. Kirahvikerhoon saimme kumppaniksi taitavan Elise Liikalan, joka toteutti lasten toiveet hahmoista taidelähtöisen filosofiamenetelmän avulla. Elise suunnitteli alkuperäistarinat Päijät-Hämeen lastensuojelun työntekijöiden toivomista teemoista.

Lapset saivat nimetä hahmot, miettiä niiden ulkonäköä ja tunnetiloja. Oli lähes taianomaista, kun lasten toiveet lyhytjalkaisesta Kirahvi Mainiosta perheineen ja ystävineen piirtyivät reaaliajassa lasten ihasteltaviksi. Lasten keksimät nimet olivat mielikuvituksellisia ja hauskoja, ja ne naurattivat lapsia itseäänkin: elefanttiveljestä tuli Krokotiili, raivareita saavasta tiikerinpennusta Erkko Kekkonen. Tarinoissa esiintyvien Sananselityssilakoiden nimeksi tuli Sulonen ja Pulonen. Lasten toiveesta Sulonen näyttää vähän vihaiselta, mutta on silti suloinen. Erkko Kekkonen ja Sulosen myötä lapset viestittivät meille aikuisille, että ei aina tarvitse olla kiltti ollakseen suloinen ja ansaitakseen huolenpitoa. Pulosen erityispiirteenä on pyrstössä aina matkassa kulkeva automatto, jotta leikit saa pystytettyä milloin vain siltä tuntuu.

Yhdelle kerhokerralle lapset ideoivat oman teeman: *eksyminen*. Se olikin tosi jännittävä ja vähän pelottavakin aihe. Jälkikäteen aikuistuneet lastensuojelun kokemusasiantuntijat vahvistivat teeman merkityksellisyyden. Eksymisen kokemus lapsuudessa jää vahvasti mieleen, kuten myös se, kuinka poliisi löysi eksyneen ja vei turvaan. Eksymisestä ei vielä tässä kohtaa tehty kirjaa, mutta teemana se ansaitsee huomiomme.

Tarinoita ja leikkiä

Päijät-Hämeen ryhmässä syntyneitä tarinoita muokattiin työntekijöiden kehittäjätaamisissa, jonka jälkeen niitä testattiin ja täydennettiin Tampereen SOS-Lapsikylän kanssa toteutetussa Kirahvikerhossa. Lasten ajatukset teemoista sisällytettiin osaksi tarinaa. Kehittäjäryhmissä lasten kanssa tarinat lyhenivät, selkiytyivät ja saivat lasten toimesta tärkeää sisältöä. Lapset myös testasivat valokuvausta osana tarinoiden henkilökohtaista työstämistä.

Jokaisessa kehittäjätaamisessa lapset saivat tehdä aloitteita ja toiveita ryhmäkertojen työskentelyyn. Heidän toiveensa liittyivät esimerkiksi työmenetelmiin tai tapaa-misten sisältöihin. Eniten lapset toivoivat lisää vapaata leikkiä. Aikuisten ohjaamat tuokiot ja tehtävät eivät tuntuneet leikiltä. Lapsille oli tärkeää, että saa leikkiä vapaasti eli päättää itse leikkivälineet ja leikin sisällön.

Tarinat kävivät läpi useita muokkauskerroksia ja niitä pilotoitiin useiden lasten toimesta eri puolilla Suomea. Lopulta kuvittajamme Elise Liikala sai kirjat valmiiksi, ja ne lähetettiin kirjapainoon. Oli aika juhlistaa yhteistä työskentelyä lasten kanssa Kirahvi Mainion synttärijuhilla.

Kirjeitä Mainiolle ja muuta palautetta

Keräsimme lapsilta palautetta jokaisella kerralla, kun tapasimme heitä. Kaikki kokeilemamme palautteenkeruutavat eivät aina toimineet. Toimivimmaksi palautteenkeruutavaksi olemme todenneet lasten sanattoman palautteen ryhmissä. He muistivat tarinat tarkkaan ja olivat palanneet niihin kotona. He antoivat palautteen nopeasti reaaliajassa innostumalla annetusta tehtävästä ja olemalla levottomia, jos me aikuiset puhuimme liian vaikeasti tai pitkään. Paras kirjallisen palautteen keruun muoto oli Kirje Mainiolle, jonka aikuiset kirjoittivat lapsen sanelusta. Lapsi sai laittaa kirjeeseen ajatuksiaan ryhmäkerrasta.

Kehittäjäkaverit ansaitsevat suurimman kiitoksen

Pienten lasten kehittäjäosallisuus on erilaista kuin kouluikäisten, nuorten tai aikuisten. Kokemuksemme Kirahvityössä osoittavat, että pienet lapset voivat olla mukana kehittämistyössä ja heillä on kykyä tuoda ilmi omia kokemuksiaan ja ajatuksiaan.

MITÄ LAPSET OPETTIVAT?

YHTEENVETO

Lasten kehittäjäkaveruus edellyttää:

Aikuisia, jotka

- suostuvat lasten opettaviksi
- pystyvät sietämään omaa epävarmuuttaan ja luopumaan liiallisesta kontrollista
- haluavat aidosti kuulla lapsia
- arvostavat lapsen tietoa, myös nonverbaalista
- eivät vähättele, jos sanoja on vähän tai ei ollenkaan

Lapsille turvallista tilaa olla

Lapsen lähiaikuisen sitoutumista mukaan prosessiin

KONKREETTISET TEOT LASTEN OSALLISUUDEN VAHVISTAMISEKSI KIRAHVITYÖSSÄ

Lapsen valmistaminen yksilötapaamista/ryhmää varten

- Henkilökohtainen kutsukirje. Jos lapset tapaavat heille uusia aikuisia, kutsukirjeessä on hyvä olla aikuisten valokuvat.
- Sijaisvanhemman informointi, jotta hän saa tietoa toiminnasta ja sen tavoitteista ja pystyy näin ollen valmistelemaan lasta etukäteen.

Yksilötapaamisissa

- Kiinnitetään huomio lapsen tuloon: tervehtiminen lapsen tasolta, henkilökohtainen huomiointi.
- Lapsi valitsee itselleen sopivan paikan, jossa haluaa työskennellä.
- Tapaamisen toiminnallinen osuus toteutetaan lapsen omilla leluilla, jos hän niin haluaa.
- Dokumentointi tehdään tapaamisen aikana ja lapsi tarkistaa sen.
- Työntekijä kertoo lapselle, miten hän vie lapsen kertomia ajatuksia eteenpäin.
- Lapselta kysytään palaute jokaisella tapaamiskerralla.
- Lapsi saa ensimmäisellä tapaamiskerralla tarrakortin, johon hän saa valita ja liimata tarran jokaisen tapaamisen päätteeksi. Kortista lapsi näkee, montako tapaamista on ollut ja monta vielä jäljellä.

Ryhmätilanteessa

- Lapsi saa valita nimikylttiin haluamansa tarran ja päättää sen paikan.
- Lapsella on oma turva-aikuinen ryhmässä, joka ottaa tarvittaessa syliin.
- Ryhmässä on riittävästi työntekijöitä, jotta myös hiljaisempien ääni tulisi kuulluksi.
- Kiinnitetään huomiota aikuisten käyttämään kieleen ja käsitteisiin – puhe yksinkertaisemmaksi.
- Istutaan kaikki samalla tasolla lattialla.
- Lapsella on mahdollisuus liikkua ja toimia.
- Käytetään erilaisia itseilmaisun tapoja.
- Kokoontumistilasta tehdään lapsille mieluinen esimerkiksi kankaista tai pahvilaatikoista tehtyjen majojen, mattojen ja lelujen avulla.
- Lapsilta kysytään palaute jokaisella tapaamiskerralla.
- Muokataan toimintaa lasten sanallisen ja sanattoman palautteen mukaan.

Yksilötapaamisen/Ryhmätapaamisen jälkeen

- Lapsen lähiaikuisen tehtävänä on jutella lapsen kanssa ryhmän herättämistä ajatuksista ja tunteista ja käsitellä niitä lapsen kanssa.
- Annetaan kotitehtäviä tapaamiskertojen teemojen käsittelyyn kotona.

Esimerkki asiakasosallisuudesta: Lapsi kertoi työntekijälle Kirahvi-tapaamisessa ikävoivänsä isää. Työntekijä kertoi lapselle ryhtyvänsä järjestämään tapaamisia. Tapaaminen toteutui.

Esimerkki vaikuttamisosallisuudesta: Kirahvityöhön osallistuneilta lapsilta kysyttiin heidän ajatuksiaan välittävistä aikuisista ja rakkaudesta, joista koottiin Lasten ajatuksia rakkaudesta -video sekä rakkausohjeet aikuisille. Näin pienten lasten ääni välitettiin lastensuojelun ammattilaisten ja päättäjien tietoon aina sosiaali- ja terveystieteiden kautta.

*”Kuvattiin.
Leikittiin.
Kiipeiltiin.
Valokuvaus oli kivaa.”*

Kirahviryhmäläisen palaute

HEI, ME KUVATAAN!

Valokuvatyöskentely 3–5-vuotiaille
sijaisperheissä asuville lapsille

Leena Louhivaara

On ilo tehdä luovaa valokuvaustyötä lasten kanssa. NykYTEKniikka mahdollistaa, että kuvaaminen on helppoa ja nopeaa. Vaikka päivittäinen kuvamäärä on valtava, on jokin taika säilynyt itse kuvaamisessa, napin painamisessa. Kun lapsi saa kameran käteensä, alkaa lapsen tutkimusretki, johon me aikuiset pääsemme sivustaseuraajina mukaan, kuvan kautta.

Yleistä

Valokuvaajan ja ratkaisukeskeisen työnohjaajan ammattieni pohjalta olen kehittänyt OMAKUVA – MINÄKUVA -menetelmän, jossa valokuvaaminen ja kuvasta kirjoittaminen sekä kuvasta kertominen ovat menetelmän ydin.

Pesäpuu ry:n sekä Nuorten Ystävien perhehoidon kanssa saimme tehdä hyvää yhteistyötä 3–5-vuotiaille pidetyissä Omakuva-kamerakerhoissa Turussa 2017 ja Seinäjoella 2018.

Valokuvatyöskentely oli osa sijaishuollossa asuvien lasten osallisuuden kehittämistyötä.

Mitä tehtiin?

Turussa järjestimme kamerakerhon 3–5-vuotiaille sijaisperheissä asuville lapsille syksyllä 2017. Kamerakerhomme kokoontui kolme kertaa, kaksi tuntia kerrallaan. Jokaisella tapaamiskerralla paikalla oli lasten lisäksi hänen sijaisvanhempansa tai hoitajansa.

Vanhemman rooli kamerakerhossa oli olla lapsen avustaja. Kun vanhempi lähti yhdessä lapsensa kanssa kuvaamaan, ei hän saanut puuttua lapsen kuvauspaikan tai kuvausidean toteuttamiseen. Hänen ainoana tehtävänä oli olla läsnä lapsensa vierellä. Kuvausten jälkeen vanhemman tehtävänä oli kirjoittaa ylös, mitä lapsi kertoo ottamastaan kuvasta. Aikuisen tuli olla hiljaa ja siten antaa tilaa lapsen omalle rytmille kertoa tai olla kertomatta ottamastaan kuvasta.

Ensimmäinen kamerakerhokerta, Turku

Turussa ensimmäisenä kuvaustehtävänä oli kuvata lapsen oma rakas lelu ulkona tai jos lelua ei ollut, jokin mielenkiintoinen tai lapsen mielestä tärkeä paikka.

Tässä 4-vuotiaan pojan ottama kuva ja hänen sanoittamansa tarina kuvasta:

Täällä on koira.

Puu, ruohoa ja lehtiä ja sieniä.

Paljon sieniä.

Koira on hiiren kolossa.

Täällä on autotie.

Puistossa, ihan vieressä, toisen samanikäisen pojan ottama kuva kertoo myös sienistä ja puista, mutta erilaisen kuvan ja tarinan kautta:

*Skeittilautapaikalla on ihmisiä, sieniä ja puita ja nurmikkoo
Siihen on kirjoitettu punaisella. Tossa on vielä paperia.
Oli kiva kuvata. Otan illalla kuvia varastosta.*

Kaksi kuvaa ja kaksi tarinaa kertovat poikien sen hetkisistä tunnekokemuksista ja kiinnostuksen kohteista. Jo näiden kuvaesimerkkien kautta saadaan tietoa kahden samanikäisen lapsen tavasta kokea maailmaa. Kuvan kautta aikuiselle avautuu ikkuna lapsen maailmaan ja hän voi samalla ymmärtää lasta ehkä uudesta näkökulmasta käsin.

On kuitenkin tärkeä muistaa, että aikuinen ei lähde tulkitsemaan lapsen ottamaa kuvaa ja kertomusta itsestään käsin vaan antaa tilaa lapsen omalle kertomukselle.

Kotitehtävä lapselle

Ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen lapsi sai ottaa lainakameran mukaansa ja kuvata hänelle rakkaita tai tärkeitä esineitä ja paikkoja.

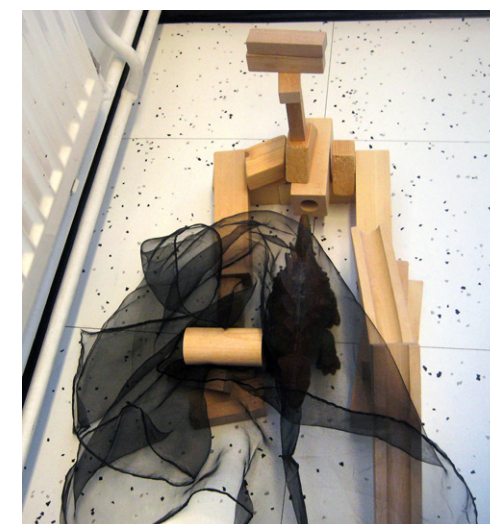
Samassa perheessä asuvien lasten ottamissa kuvapareissa tulee ehkä yllättävänkin selvästi esille perinteiset tyttöjen ja poikien kiinnostuksen kohteet. Olisi ollut mielenkiintoista jatkaa tehtävää niin, että lapset kertoisivat myös toistensa kuvien tarinaa. Mihin kuvien tarinat voisivatkaan meidät johdattaa?

Lasten kanssa työskenteleville kuvan käyttäminen avaa huikkeit mahdollisuudet lapsen laajempaan ymmärtämiseen. Työntekijöitä tulisikin kouluttaa rohkeasti käyttämään luovia menetelmiä asiakastyössä. Jos työntekijällä ei ole omakohtaista tunnekokemusta kuvankäytöstä, voi hän omasta pelostaan johtuen ohittaa tärkeän työskentelytavan.

Toinen kamerakerhokerta

Toisella kamerakerhotapaamisella lasten tehtävänä oli rakentaa omalle lelulle turvapaikka, kuvata se ja kertoa kuvasta.

*Tässä on pommipyöräpallo
mikä pommittaa, jos tulee
jotain, että Dino kuolee.
Isä ei mahdu, kun on liian suuri
siks se pallo hoitaa homman.
- Poika 5 v.*

Kolmas kamerakerhokerta ja loppujuhla

Kolmannelle kerralla otin jokaisesta lapsesta muotokuvan. Olin rakentanut pienen studion huoneeseen, mihin lapsi tuli ensin aikuisen kanssa yhdessä. Lapselta kysyttiin, voiko aikuinen lähteä pois, jolloin hän jäisi kahdestaan minun kanssani. Oli tärkeää, että siinä tilanteessa lapselle ja minulle syntyi luottamus ja myös se, että aikuinen luotti meihin molempiin. Uskon, että luottamus lisäsi lapsen omaa arvostusta ja koko tilanteen merkityksellisyyttä – kuvaushetki oli tärkeä lapselle. Hän tuli nähdyksi ja kuulluksi omien kuvatoivomustensa kautta, häntä arvostettiin ja hänen toiveensa toteutettiin.

Lopuksi järjestimme juhlan, jossa jokainen lapsi sai olla vuorollaan päähenkilönä. Samaan aikaan, kun lapsen sanoittamaa tekstiä luettiin ääneen, hänen ottamansa kuvat heijastettiin isona teoksena seinälle. Oman vuoron odottaminen oli osalle lapsista pitkästyttävää, mutta kun omat, tutut kuvat tulivat esille, syntyi innostuksen kiljahdus tai rauhoittuminen ja keskittyminen kuvien äärelle.

Lahjaksi lapset saivat 20 x 30 senttimetrin kokoisen paperikuvan teoksestaan sekä muistoksi muotokuvan, joka lähetettiin heille myöhemmin postitse.

Tyttö 4 vuotta

Kamerakerho, Seinäjoki 2018

Seinäjoella järjestetyssä yhden kerran kamerakerhossa (2,5 h) lapset tekivät omakuva-matkaansa heille annetun kirahvilelun kanssa. Alkututustumisen jälkeen lapset lähtivät ulos kuvaamaan. Kun he olivat tehneet kuvaustehtävän, kuvat siirrettiin tietokoneelle.

Jokainen lapsi sai valita kuvan, jonka valmistin paperikuvaksi heidän ruokailuhetkensä aikana. Kuvien valinnasta muodostuikin tärkeä ja hauska hetki lapselle, sillä ryömimme tuoleista ja peitoista rakennettuun taikamajaan, jossa makasimme vatsallamme ja katsoimme kuvia. Keskittyvä ja läsnä oleva tunnelma syntyi jokaisen lapsen kanssa, niin Turussa kuin Seinäjoellakin. Valintatilanteessa lapsi sai kokea olevansa tasavertainen tekijä kuvatyöskentelyssä, sillä kuuntelin tarkasti, mitä lapsi kertoi kuvistaan, annoin aikaa lapsen omalle valinnalle enkä arvottanut kuvia kehumalla kuvaa tai lasta. Toisilla lapsilla kuvan valitseminen kesti kauan ja toiset taas olivat nopeampia valinnoissaan.

On äärimmäisen tärkeää, että lapsi saa valita kuvansa itse eikä hänen valintoihinsa puututa.

Kun kuvat oli valittu ja tulostettu paperikuviksi, alkoi lapsen ja vanhemman työskentely yhdessä. Lapsi kertoi kuvastaan ja vanhempi kirjoitti ylös sanasta sanaan mitä lapsi kertoi.

Lopuksi jokaisen lapsen valitsema kuva näytettiin muille ja kuvasta kirjoitettu tarina luettiin ääneen.

Tässä 5-vuotiaan tytön kuva ja tarina:

Kirahvi Mainio nukkuu.

Samassa pihassa, samaan aikaan otettu kuva 5-vuotiaan pojan kuvaamana:

Kirahvi on kivillä. Istuu. Kakkaa housuun. Pissaa housuun. Juoksee. Kävelee hiljaa. Ei mitään muuta, tai sittenkin muuta. On rakastunut. Pistä siihen sydän, toinenkin sydän. Sille kuuluu hyvää. Rakastuu toisiin kirahveihin.

Yhteenveto

Olen pitänyt kaikille avoimia omakuvatyöpajoja sekä tilauksesta työpajoja erilaisille ryhmille, esimerkiksi Somaliasta kotoisin oleville miehille, korvaushoitoasiakkaille sekä palvelutalon ikäihmisille, missä vanhin osallistuja on ollut 101-vuotias mies. Nyt oli hienoa tehdä yhteistyötä pienten lasten kanssa.

Omakuvamenetelmä toimii niin iästä, sukupuolesta tai ammatista riippumatta, koska omakuvamenetelmän hienous on sen yksinkertaisuudessa. ”Valitse valokuva, joka koskettaa sydäntäsi juuri nyt tai valokuvaa paikka tai asia, joka koskettaa sinua. Kerro kuvastasi.”

Koska kuvat koskettavat tunteita ohi ”järkipärisen” ajattelun, myös aikuisella on mahdollisuus kuvatyöskentelyn avulla saada kiinni omista tunteistaan ja luovuudestaan. Siitä leikkivästä lapsesta, joka sisällämme elää.

Lastensuojelutyössä kuvan käyttäminen tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää lasta uudesta näkökulmasta, mutta se vaatii työntekijältä itseltään rohkeutta kohdata ensin oma leikkivä lapsi itsessään. Vaatii myös rohkeutta asettua lapsen tasolle ”tyhjänä päänä”, vailla odotuksia, vailla ennakkoluuloa ja kuvitelmaa, että aikuinen tietäisi lapsen puolesta.

Jos aikuinen/työntekijä antaa tilaa lapselle, on oikeasti läsnä ja kuuntelee, voi lapsi kuvan kautta sanoittaa tunteitaan ja tuoda esille taitojaan, jotka muuten eivät tulisi näkyviksi. Lapsen ja työntekijän välille on silloin mahdollista syntyä uusi dialoginen taso valokuvan avulla.

Kuvatyöskentely virkistää myös työntekijää, sillä antautumalla lapsen mielikuvien maailmaan, aikuinen saa kiinni omasta sisällään olevasta leikkivästä lapsesta. Kari Uusikylä onkin todennut kirjassaan Luovuus kuuluu kaikille: ”Kypsä ihminen on samaan aikaan sekä voimakas aikuinen että leikkivä lapsi.”

Kun tunteita käsitellään kuvan avulla, kuva voi toimia ikään kuin siltana tekijän ja katsojan välillä. Kuvanottajalla on kuvan kautta mahdollisuus kertoa tarinaansa ja kuulijalla on mahdollisuus kysyä kuvasta. Kuvaan sisältyy asioita, joita muuten ei tulisi jaetuksi.

Mitä opin 3–5-vuotiaiden lasten kanssa Turussa ja Seinäjoella?

Opin, miten ainutkertainen on jokaisen pienen lapsen mieli. Opin, miten ujous ja rohkeus eivät valokuvatyöskentelyssä määrittele tulosta. Ilahduin, miten innokkaasti jokainen lähti kuvaamaan, kun sai oman kameran kätteensä.

Jokaisen lapsen kuvat olivat erilaisia, kuvissa oli eri aiheita ja osa kohteista oli otettu kauempaa, toiset läheltä. Opin, että lapset eivät verranneet ottamiaan kuvia toistensa kuviin, vaan omat kuvat olivat ne tärkeimmät. Valokuvaaminen oli helppoa ja tasavertaista.

Se, että lapset saivat pian kuvat paperiversioina käteensä, antoi oman merkityksensä työskentelyyn. Kuvista kerrottiin runsain sanoin tai vain yhden lauseen verran. Tuli tunne, että tuo tarina kuuluu juuri tuohon kuvaan.

Kukaan ei ollut parempi toista. Uskon, että jokainen lapsi sai tärkeän kokemuksen tulla nähdyksi ja kuulluksi oman luovan tekemisensä kautta. Myös pysähtyminen lapsen äärelle ja keskustelu hänen kanssaan muutokuvaustilanteessa oli arvokas kokemus meille molemmille.

Luovat ja toiminnalliset menetelmät, kuten valokuvaaminen ja kuvan käyttäminen, ovat kaikille tärkeitä työkaluja. On arvokasta, että ihmisillä olisi rohkeus puhua kuvasta ja mahdollisuus oppia puhumaan tunteistaan kuvan kautta.

Kuvatyöskentely lapsen ja aikuisen kesken opettaa myös kuuntelemisen taitoa. Miten kuuntelen toisen tarinaa vai kuuntelenko?

Kamerakerhon loppujuhlassa kuunteleminen onnistui lapsilta muutaman teoksen verran, mutta kuuntelemisen taidon opetteluun kamerakerhotapaamisiamme olisi pitänyt olla enemmän.

Opin, miten jo 3–5-vuotiaat hyötyvät valokuvaamisen taikamaailmasta.

Nykyisin, kun kuvaaminen on helpompaa kuin koskaan ja yhä nuoremmilla on puhelimesta kamera, valokuvaaminen lasten kanssa antaa mahdollisuuden tunteiden esille tuloon. Lapsia kannustetaan pienestä pitäen ilmaisemaan tunteitaan, kielteisiä ja myönteisiä. Valokuvaaminen ja kuva auttavat lasta tunteiden näyttämisessä.

Tällä yksinkertaisella ja toiminnallisella menetelmällä jo pienestä lapsesta tulee luova tekijä. Palkinnoksi työstään saa hän ottamansa valokuvan, jonka voi näyttää läheisilleen ja kaverilleen, ylpeyttä itsestään tuntien. Tekeminen tuottaa myös lapselle iloa ja osaamista: *”Kuvaaminen jännitti, mutta sitten se sujui sen kun vain opettelee.”*

Työniloa tunsin minäkin, kun sain työskennellä yhdessä ihanien ja luovien lasten kanssa.

MITÄ AIKUINEN VOI OPPIA LAPSILTA?

Essi Vahala

Sain olla mukana Nuorten Ystävien ja Pesäpuu ry:n yhteistyönä järjestämässä lasten kamerakerhossa Turussa. Kerhon tavoitteena oli saada käsitys 3–5-vuotiaiden perhehoidossa olevien lasten elämästä sijaishuollossa. Keskeinen oivallukseni oli nähdä, mitkä asiat ovat lapselle olennaisia ja tärkeitä.

1. Turvallisuuden takaaminen

Kerhossa oli huomioitava, että lasten perusturvallisuus on järkkynyt ja osa heistä on edelleen hyvin turvattomia. Tästä syystä lapsilla oli turva-aikuinen mukana. Oli ehdottoman tärkeää, että jokaisella lapsella oli oma henkilökohtainen aikuinen mukanaan.

Turva-aikuisen olemassaolo mahdollistaa lapsen valmistelun etukäteen, tuen lapselle itse kerhokerroilla ja tilanteiden kertaamisen kotona jälkikäteen.

Turva-aikuisen rooli oli merkittävämpi kuin etukäteen olisi voinut ehkä ajatellakaan. Lapset jännittivät valmistelusta ja ennakoinnista huolimatta uutta tilannetta, muita lapsia ja kerhon vetäjiä. Jännitys näkyi muun muassa levottomuutena.

Turvallisuutta loivat lapsille myös yhdessä tehdyt ”pelisäännöt”. Pelisäännöt on hyvä muokata positiivisen tekemisen kautta, ei kieltöjen. ”Täällä saa nauraa, halata kaveria, kysyä neuvoa...” ja niin edelleen.

2. Perustarpeiden tyydyttäminen

Pienten lasten perustarpeita ovat ruoka, lepo ja leikki. Vaikka kerhossa oli tavoitteena saada käsitys 3–5-vuotiaiden lasten elämästä sijaishuollossa, myös nämä elementit tuli huomioida.

Ruoka, lepo ja leikki rytmittivät myös kerhoa. Lapset kysyivät jo ensimmäisen kerhokerran aluksi: ”Koska voidaan leikkiä?” Osa vetäytyi kerhon lomassa leikkimään yksin tai kaverin kanssa tai siirtyi esimerkiksi piirtelemään sivummalle. Ryhmätilanne, vieraat lapset ja aikuiset ja jännittävä tekeminen myös väsyttivät osaa lapsista.

Ruoka näytteli osalle lapsista suurta roolia. Onhan selvää, että ruuan antamiseen liittyy paljon merkityksiä ja se on myös keino hoivata. Evästäuko rytmitti myös kerhon rakennetta: ensin tutkittiin vähän päivän teemaa ja lapset saivat kuvata, sitten pidettiin evästäuko ja lopuksi lapset saivat kotitehtävän.

Leikille varattiin aikaa siinä kohdassa, kun lapset vuorotellen saivat yksilöllisen aikansa ohjaajan kanssa ja valitsivat omia kuviaan, joita halusivat käyttää projektissa.

3. Lupausten pitäminen

Lupausten lunastaminen on erityisen tärkeää niille lapsille, joiden luottamus on joskus petetty. Tästä syystä aikuisen näkökulmasta hyvinkin pienet lupaukset ovat merkittäviä. Lapset muistavat, mitä heille on luvattu, ja yhtä hyvin he muistavat, jos lupaus ei ole pidetty.

Hyvänä esimerkkinä lupausten pitämisestä kamerakerhossa oli viimeisen kerran juhlien tarjoilut. Lapset saivat esittää toisella kerhokerralla toiveita, mitä he haluavat juhlassa syödä. Toiveet kirjoitettiin ylös, ja joka ainoa niistä toteutettiin.

Lupausten pitäminen lisää lasten osallisuuden tunnetta ja kokemusta siitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa.

4. Lasten ehdoilla eteneminen ja spontaaniuden vaaliminen

Usein lopputulos on aikuiselle tärkeämpää kuin prosessi. Lasten, ja etenkin pienten lasten, kanssa työskennellessä ajatukset täytyy kääntää toiselle jengalle ja keskittyä prosessiin. Pienten 3–5-vuotiaiden lasten osallisuutta lastensuojelussa ei ole juurikaan tutkittu tai kehitetty, tästä syystä jokainen asia, joka lasten kanssa tehtiin, oli tutkimustulos jo itsessään.

Lasten ehdoilla eteneminen ei tarkoittanut, että olisi toimittu ilman rakennetta tai suunnitelmaa. Lasten ehdoilla eteneminen kuitenkin vaati työntekijältä sitä, että omia ennako-oletuksia työskentelystä ei juurikaan saanut olla, ja piti keskittyä lapsen yksilölliseen rytmiin.

Työntekijän täytyi olla valppaana koko ajan lapsen sanoille ja muille ilmaisuille siitä, miten lapsi haluaa edetä. Pienet lapset eivät välttämättä sanoita kovin tarkasti ajatuksiaan tai tuo suunnitelmiaan esille kovin jäsenyntyneesti. Aikuisen tehtävänä on seurailta ja tarjota, mutta ei tyrkyttää apua. Avun tarjoamisessakin hienotunteisuus on huomioitava, ettei lapselle synny vaikutelmaa siitä, että hän ei osaisikaan tai ymmärtäisikään sitä, mitä on tekemässä. Osa lapsista oli hyvinkin suunnitelmallisia ja piti kiinni ensimmäisestä ajatuksestaan esimerkiksi kuvien suhteen. Osa puolestaan saattoi muuttaa suunnitelmiaan lennossa, ja aikuisen tehtävänä oli mukautua näihin muutoksiin.

5. Yksinkertaisuudesta nauttiminen

Pienille lapsille pienetkin asiat ovat suuria. Kamerakerhon lapset opettivat aikuisille perusasioihin keskittymistä ja rönsyjen karsimista.

Aikuisen maailmasta käsin kerhon suunnittelu olisi voinut sisältää monenlaisia tavoitteita. Pienen lapsen maailmassa on jo suuri asia mennä kerhoon, tavata uusia lapsia ja aikuisia ja saada lainaksi kamera, jolla kuvataan.

Suuria kysymyksiä lapsille olivat myös perustarpeisiin liittyvät asiat: leikki, oman leulun mukaan ottaminen, välipalat ja se, että oma turva-aikuinen kulki mukana.

6. Yhdessä iloitseminen

Koko kerhon tarkoitus oli iloita lapsen taitavuudesta ja osallisuudesta yhdessä hänen kanssaan.

Yhdessä iloitseminen toteutui jokaisella kerhokerralla ja niiden välissä myös kotona: lapset olivat esitelleet kodeissaan turva-aikuisilleen kotitehtäviään ja olleet silminnähtävien innostuneita ja iloisia. Joidenkin kameroista muistikortit olivat täynnä, toisilla jopa akut loppu innokkaan kuvaamisen jäljiltä.

Viimeisen kerran juhla ja lasten omien kuvien esittelyt koko lapsiryhmälle kruunasivat kerhon. Vaikka osaa pienimmistä kyllästytti toisen kuvien katsominen, jokaisen kerholaisen silmät loistivat, kun omat kuvat ja tarinat esiteltiin muille, ja lopuksi sanottiin: *”Kiitos, että olit mukana kamerakerhossa”*.

KOHTI KEHITTÄJÄKAVERUUTTA

– Kuulenko ja opinko lapsilta?

Hanna Piironen

Olen työskennellyt lastensuojelun, erityisesti perhehoidon parissa melkein 25 vuotta. Sosiaalityöntekijänä olen tavannut lapsia, nuoria ja aikuisia monenlaisissa tilanteissa ja asioissa. Matkan varrella olen tehnyt aikuisten ja nuoruusiäikäisten kanssa myös kehittämistyötä. Kun aloitimme kehittämistyötä 3–5-vuotiaiden kanssa, huomasin miettiväni, että mitä ihmettä me olemme oikein tekemässä? Miten tähän asti tekemäni ja kokemani voisi auttaa toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa? Miten osaisimme aloittaa mahdollisimman avoimesti, katsoa ja ymmärtää, mihin suuntaan toimintaan mukaan tulevat lapset meitä vievät ja mitä he opettavat?

Tässä kirjoituksessa tarkastelen erityisesti sitä, mitä olen oppinut, kun pyrimme luomaan ja kehittämään tapoja tavoittaa lasten kokemusmaailmaa ja itseilmaisun mahdollisuuksia tekemällä lasten kanssa kehittämistyötä valokuvauksen ja leikin kautta.

Ensimmäinen kehittäjätapaaaminen lasten kanssa

Syksyllä 2017 tapasimme ensimmäisen lapsiryhmän kanssa. Olimme suunnitelleet parituntisen tapaamisen kulun pääpiirteissään, varanneet käytettävät tarvikkeet ja välipalat. Odottelimme lapsia ja heidän sijaisvanhempiaan innoissamme ja jännittyneinä.

Ensimmäiset lapset pyyhälsivät paikalle. Heitäkin jännitti, osaa ujostutti ja jotkut saapuivat paikalle tarmoa puhkuen. Ohjasimme ensimmäisinä tulleet sisään, pyysimme heitä istahtamaan sohville ja odottelemaan muita paikalle tulijoita. Lopulta kaikki olivat saapuneet. Aloitimme kollegan kanssa seisten lasten ja heidän sijaisvanhempiansa edessä kertomalla kymmenisen minuuttia, mitä olemme tekemässä, minkä vuoksi ja miten.

Lapset kiemurtelivat, osa lähti vaeltelemaan ja sijaisvanhemmat tekivät parhaansa, jotta lapset olisivat jaksaneet kuunnella ja he itse kuulleet, mitä yritämme kertoa. Lopulta pääsimme selostuksemme loppuun. Huomasimme, että olimme kuitenkin puhuneet aivan liian pitkään ja vaikeilla sanoilla.

Lapset pääsivät vihdoinkin toimeen eli tekemään valokuvaustehtävää. Olimme ajatelleet, että lapset kuvaisivat ulkona, mutta osa löysikin haluamansa kohteen jo oven takaa rappukäytävästä ja niin tehtävä, johon olimme suunnitelleet kuluvaan parikymmentä minuuttia, oli tehty minuutissa. No mitäs sitten?

Kommelluksista huolimatta ensimmäinen tapaaminen saatiin päätökseen. Viisaat sijaisvanhemmat antoivat meille tärkeää palautetta tapaamisen jälkeen. He sanoivat muun muassa, että puhuimme liikaa, leikkimahdollisuuksia olisi hyvä olla enemmän odotteluvaiheissa ja aikuisiakin olisi tarpeen olla enemmän, jotta uudessa tilanteessa jokaisella lapsella olisi aikuinen tukena ja apuna. Itse ymmärsin, että myös sijaisvanhempien kohtaaminen jäi ensimmäisellä tapaamiskerralla ohueksi.

Tajusimme, että emme olleet kuitenkaan osanneet omasta kokemuksestamme ja ajattelustamme käsin toimia 3–5-vuotiaille sopivalla tavalla. Emme olleet ymmärtäneet esimerkiksi, kuinka etukäteisinformointi, sisääntulo, odottelu, puhumiseen käytettävä aika, riittävä mahdollisuus vapaaseen leikkiin ja ajankäyttö olisi hyvä toteuttaa. Mutta onneksi lapset omalla toiminnallaan, ilmeillään ja eleillään sekä jonkun verran sanoillaan ilmaisivat omat näkemyksensä.

Alkoi harjoittelu kehittäjäkaveruuteen, kuuntelu ja ihmettely, mitä lapset oikein kertovat ja miten. Millaiset itseilmaisun tavat olisivat kiinnostavia ja toimivia?

Lapsilta opittua

- Lapsen ensimmäisen kohtaamisen merkitys on suuri. Sisääntulo uuteen paikkaan ja uuden ihmisen tapaaminen voi olla mukavaa, jännittävää tai jopa pelottavaa, kuten lapset kertoivat. Keväällä 2018 järjestetyn toisen ryhmän tapaamisessa otimme lapset vastaan polvillaan lattialla, samalla tasolla lasten kanssa. Lapset saivat valita tarran ja sen paikan omaan nimilappuunsa. Katsekontakti jokaisen lapsen kanssa, yhteinen tarrojen katselu ja valinta sekä tarran liimaus olivat alussa tärkeitä yhteyden luomisen ja kohtaamisen hetkiä.
- Nimilappujen teon jälkeen toisen ryhmän lapset siirtyivät leikkimään. Vapaa leikki oli pienille lapsille luontaista ja mieluisaa tekemistä odotteluhetkinä. Kun kaikki lapset olivat saapuneet paikalle, toiminta alkoi lasten kanssa lattialla laulaen. Aikuiset olivat jo etukäteen saaneet tiedon siitä, mitä tehdään, miksi ja miten. Lapsille lähetetyssä kutsukirjeessä oli kaikkien heille uusien aikuisten valokuvat, jotta lapset näkivät jo ennakoon, minkä näköisiä uusia ihmisiä tapaavat.
- Toiminta, tekeminen ja leikki ovat lapsen kieltä. Jos haluaa työskennellä ja toimia pienen lapsen kanssa, työskentelyn on tapahduttava lapsen kielellä.
- Itseohjautuva, vapaa leikki on tärkeää, lasten sanoin ”leikkiä tai oikeaa leikkiä”. Se on lapsen itsensä keksimää, spontaania, vapaasti muuttuvaa ja hyvää mieltä tuovaa. Kun aikuinen tempautuu leikkiin lapsen kanssa, lapsi saa olla ohjaksissa. Antoisaa on kuunnella, heittäytyä mukaan ja kokea yhdessä leikin tuomaa iloa ja yllätyksiä. Leikki on hyvä tapa tutustua lapseen ja luoda luottamusta.

- Jos leikki ja toiminnallinen tekeminen, esimerkiksi valokuvaus, on aikuisten suunnittelemaa ja tavoitteellista, se sopii hyvin lasten itseilmaisun tavaksi, mutta on eri asia kuin vapaa leikki. Olennaista molemmissa on, että aikuinen pyrkii kuulemaan ja ymmärtämään lapsen viestejä, vaikka ne eivät olisi sanoja. Miten lapselle tulee kokemus siitä, että hän on tullut kuulluksi? Ilmeiden, eleiden, äänensävyn ja fyysisen läheisyyden tai etäisyyden merkitys on suuri. Ollaanko yhdessä lattialla, mahallaan taikamajassa tai ihaillaanko yhdessä kuvia kamerasta?
- Itse oivalsin, että vapaaseen leikkiin tai tavoitteelliseen leikkiin ryhtyminen on vaatinut itseltäni tietoista heittäytymistä ja uskoa siihen, että leikki on lapsen kieltä myös kehittäjäkaveruudessa. Leikkiin heittäytyminen on myös suuri ilo, jonka pienten lasten kanssa työskentely mahdollistaa. Itselleni se on antanut vilpittömiä kohtaamisen ja yhteisen ilon kokemuksia.
- Kaikilla lapsilla on kerrottavaa ja ilmaistavaa, on heillä sitten sanoja tai ei. Myös lapsilla, jotka eivät puhu.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus vapaasti ilmaista näkemysensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Tämä oikeus koskee kaikenikäisiä lapsia ja myös heitä, jotka eivät iän tai muun syyn vuoksi osaa puhua. Aikuisten tehtävänä on mahdollistaa, että lapsi kykenee ilmaisemaan itseään eli etsiä lapsille sopivia ja heitä kiinnostavia tapoja. Pienten lasten kanssa kehittäminen on auttanut minua ymmärtämään, että lapsi kyllä opastaa, jos aikuinen pysähtyy ja yrittää ymmärtää, mitä lapsi teoillaan ja sanoillaan ilmaisee. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sen suurempi on aikuisten rooli lapsen osallisuuden mahdollistajina.

Missä rakkaus tuntuu?

”Se tuntuu tosi hyvälle, kun leikkii tai tekee jotain kivaa. Se tuntuu parhaalle.”

Kirahviryhmläinen

Mikä auttaa, kun on ikävä?

”Ihan kuka vaan, paitsi vauvat. Paitsi kun vauva alkaa nauraa niin voi tulla iloiseksi.”

Kirahviryhmläinen

TARINAT JA TAIDELÄHTÖINEN FILOSOFOINTI TOIMIVAT LASTEN AJATUSTEN JA TUNTEIDEN AREENANA KIRAHVIKERHOSSA

Elise Liikala

Keväällä 2018 järjestimme yhdessä Pesäpuu ry:n ja Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän kanssa Kirahvikerhon Lahdessa. Viidellä tapaamiskerralla py-sähdyttiin tarinoiden ja Ajatusrinki-taidelähtöisen filosofoinnin kautta lastensuojelun piirissä olevien 3–5-vuotiaiden lasten ajatusten ja tunteiden äärelle.

Tapaamisissa käsitelimme teemoja koti, turvallisuus, rakkaus ja yhteydenpito tärkeiden ihmisten kanssa. Yhdellä kerralla teema jätettiin lasten päätettäväksi. Lapset toivoivat aiheeksi eksymistä. Vuorovaikutuksessa lasten kanssa nousi esille lapsille itselleen tärkeitä asioita. Tapaamisten pohjalta kehittyivät muun muassa Kirahvi Mainio -kirjasarjassa seikkailevat Kirahvi Mainio, elefanttivelji Krokotiili ja tiikerinpentu Erkkö Kekkonen.

Tarinallisuus ja Ajatusrinki-taidelähtöinen filosofointi lasten kanssa työskentelyn menetelmänä

Työskentelyn tavoitteena oli tukea lasten ajatusten ja heille tärkeiden asioiden esilletuloa ja käsittelyä. Erilaisten lähestymistapojen avulla pyrittiin ymmärtämään lapsia ja tuottamaan tietoa, jonka avulla voidaan kehittää lastensuojelua.

Konkreettisesti toiminta lasten kanssa perustui tapaamisissa neljään päätekijään:

1. Lapsen osallistaminen vuorovaikutteisen tarinankerronnan kautta.
2. Lapselle reaaliajassa tarjottu selkeä audiovisuaalinen palaute hänen ajatustensa kuulemisesta.
3. Filosofiaa lapsille -menetelmälle ominainen utelias ja avoin dialogisuus lapsen kanssa.
4. Lapsen oma taideilmaisu tarinassa käsitellystä teemasta.

Ajatusrinki-toiminnan ideana on tarjota kohderyhmälähtöisesti eri ikäisille mahdollisuus käsitellä heille tärkeitä kysymyksiä taiteen, filosofoinnin ja erilaisten luovien ilmaisukeinojen kautta. Koska Kirahviryhmään osallistuneet lapset olivat vasta pieniä, koin parhaaksi lähestyä työntekijöiden kanssa sovittuja aiheita tarinoiden välityksellä. Vastaava tarinoin, live-piirustukseen ja pohdiskeluun perustuva lähestymistapa oli osoittautunut hyväksi 3–6-vuotiaiden kanssa jo aiemmin lahtelaisessa päiväkodissa.

Tapaamisissa hyödynnetyn pohdiskelun taustamenetelmänä vaikuttaa 1960-luvulla alun perin USA:ssa kehitetty Filosofiaa lapsille -menetelmä. Sen ytimessä on arvostus ja kunnioitus lapsen ajatuksia kohtaan. Tarkoitus ei ole opettaa lapselle, mitä filosofit ovat sanoneet, vaan tehdä filosofiaa yhdessä. Lapset ovat luonnostaan uteliaita ja esittävät valtavasti samoja ”elämää suurempia” kysymyksiä kuin aikuisetkin – usein vain hieman eri sanoin. Filosofia sanana tarkoittaa viisauden ystävyyttä tai rakastamista. Filosofointiohjaajana luotan lapsessa olevaan viisauteen ja tuen parhaani mukaan sen esilletuloa ja kasvua.

Filosofiaa lapsille -menetelmän avulla voidaan kehittää ajatus- ja vuorovaikutustaitoja sekä harjoittaa ryhmässä toimimista, muiden kuulemista ja kunnioittamista, sekä omien ajatusten ilmaisua. Tavoitteena on lisäksi rohkaista asioiden uteliaaseen tutkimiseen useista näkökulmista ja eläytyä eri henkilöiden asemaan. Menetelmä kannustaa omien näkemysten muotoilemiseen ja perusteleamiseen, mutta myös niiden kyseenalaistamiseen ja uudelleenrakentamiseen.

Säännöllisesti käytettynä Filosofiaa lapsille -menetelmä tukee tutkimusten mukaan lasten kognitiivisia ja ei-kognitiivisia taitoja. Se edistää matemaattisten ja kielellisten taitojen kehittymistä sekä parantaa sosiaalisia taitoja, kuten kielelliseen ja eleisiin perustuvan viestinnän ymmärtämistä, itseilmaisua ja empatiaa.¹ Erään Britanniassa julkaistun tutkimuksen mukaan filosofoinnista hyötyvät etenkin lapset, jotka tulevat haavoittuvista tai haasteellisista taustoista.²

Filosofointi lasten kanssa on lapsilähtöistä. Ajatusringissä tämä tarkoittaa sitä, että vaikeita tai kipeitäkin aiheita ja kysymyksiä tutkaillaan mahdollisimman pitkälti ilon ja ihmettelyn kautta.

Tarinallisuus, tutkailu ja taiteilu Kirahvikerhossa

Ennen lasten ryhmän alkua järjestimme tapaamisen niille aikuisille, jotka olivat mukana lasten kanssa ryhmätapaamisissa. Tapaamisessa kerroimme heille ryhmän tavoitteesta ja työskentelystä.

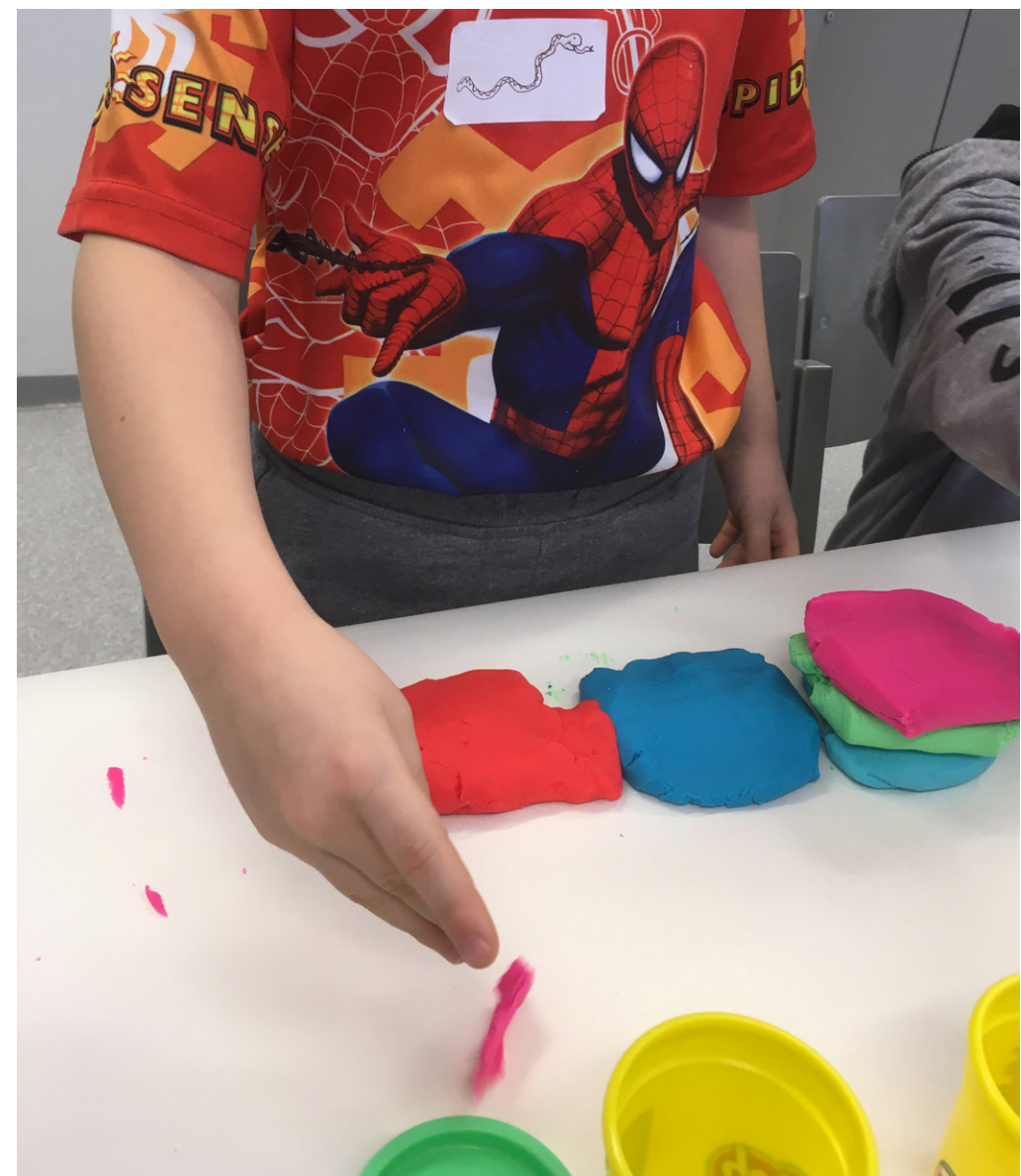
Kirahvikerhossa tapaamiset alkoivat aamuisin lasten vastaanottamisella ja nimilappujen teolla. Piirsin jokaiselle lapselle aina tapaamiskerran alussa oman nimilapun. Lapset saivat toivoa kuvitettavan aiheen. Lapset halusivat nimilappuihinsa esimerkiksi eläimiä ja erilaisia menopelejä. Nimilappuja piirtäessä pääsin heti juttusille jokaisen lapsen kanssa erikseen ja pystyin antamaan hänelle ja hänen toiveelleen huomiota. Kenties lapsen oli sen jälkeen helpompi ilmaista itseään ja osallistua jutusteluun myös varsinaisen tarinahetken aikana.

Kun olimme kokoontuneet aikuisten ja lasten kanssa yhteen lauloimme Maijalla on karitsa -melodiaan kehittämäni yksinkertaisen alkulaulun, jossa mainittiin jokaisen lapsen nimi. Lapset saivat myös hieman vaikuttaa laulun sanoihin. Tämä tapahtui seuraavalla tavalla. Ensimmäisillä kerroilla laulua vasta opeteltiin ja tuolloin keksin itse jokaiselle lapselle hänen ajatuksiaan kuvaavan myönteisen sanan. Kun lapset oppivat sävelmän ja saivat ideasta kiinni, he saattoivat itse täydentää laulua haluamallaan sanalla ennen kuin tulimme lapsen nimen kohdalle laulussa. Laulu kuului näin (nimet kuvitteelliset): ”Liisalla on ajatus, ajatus, ajatus, Liisalla on ajatus TÄHTI-ajatus.” ”Simolla on ajatus, ajatus, ajatus, Simolla on ajatus, KAUNIS ajatus”, Juusolla on ajatus, ajatus, ajatus, Juusolla on ajatus AUTOMATTO-ajatus” ja niin edelleen.

Tarinahetken aikana kerroin lapsille tarinan, jonka olin kirjoittanut etukäteen. Samaan aikaan piirsin suurelle paperiarkille kuvia tarinasta. Ensimmäisellä kerralla ja sitä mukaa kun tapaamisissa tarinoihin ilmestyi lisää hahmoja, lapset saivat olla mukana vaikuttamassa hahmojen ulkonäköön ja antaa niille nimet. Joillakin kerroilla suunnittelin etukäteen kuvitusten päälinjauksia siten, että kuvassa oli valmiina elementtejä ja kurkistusluukkuja. Lapset saivat avata vuorotellen luukkuja ja olivat niistä yleensä innoissaan. Osan kuvituksen yksityiskohdista piirsin lasten toiveiden pohjalta. Tarinan jälkeen juttelimme sen sisällöstä ja tutkailimme siihen liittyvää teemaa. Lapset saivat myös halutessaan värittää ja jatkaa kuvaa. Lasten ajatukset kirjattiin ylös ja ne sisällytettiin myöhemmin osaksi Kirahvi Mainio -kirjoja.

1) Tutkimusta aiheesta esim: Gorard, Siddiqui & See, 2017; Gorard, Siddiqui & See, 2015; Pihlgren, 2008.

2) Gorard, Siddiqui & See 2017, 6.

Tarinatuokioiden jälkeen siirryttiin lasten omaan taidetuokioon, jotka olin suunnitellut joka kerralle hieman erilaisiksi. Taidetuokiossa lapsille annettiin aihe, mutta muuten lapsen ilmaisumahdollisuudet pyrittiin pitämään melko vapaina. Taidetuokioihin liittyi esimerkiksi turvallisen asian muovailua, aarteeseen liittyvän tarinan jälkeen aarekartan tekemistä itselle tärkeästä asiasta ja rakkauden kuvittamista.

Lopuksi oli tarjolla mehua ja keksiä sekä lapsille mahdollisuus vapaaseen leikkiin. Lapsille annettiin kotiin vietäviksi Kirahvivihkot, joihin he saivat jatkaa teeman käsittelyä piirtämällä ja saduttamalla.

Lasten antamaa suoraa ja välillistä palautetta kuunneltiin tapaamisten aikana ja heidän toimintansa vaikutti tapaamisten etenemiseen. Esimerkiksi eräällä kerralla yksi lapsista väritti lasten oman taidetyöskentelyn päätteeksi kuvittamani tarinakuvan auringon mustaksi ja kertoi, että se pimenei. Samalla lapsi sanoitti tarinan teemaan ja auringonpimennykseen liittyviä tuntemuksiaan. Seuraavalla kerralla kirjoitin tarinan jatkumaan tilanteesta, jossa aurinko oli pimentynyt.

Jokaisen tapaamiskerran jälkeen mietimme kehittämistyötä tekevien henkilöiden kesken, mitä me aikuiset opimme lapsilta.

Leikki luovana ilmaisuna

Lapset toivoivat paljon leikkiä, joten lisäsimme sen osuutta. Otimme esimerkiksi lapsille jaetut kirahvit toiminnallisesti mukaan lauluhetkeen. Huomioimme lapsilla olevia pikku lelukirahveja joskus myös tarinan aikana. Niitä esimerkiksi silitettiin. Liikunnallisuutta lisättiin alkulauluun, ja lisäksi tarinan kuluessa pyysin välillä lapsia tutkailemaan jotakin asiaa kehollisesti, kuten vaikkapa sitä, miten piiiitkä kaula kirahvilla on. Kurkistusluukkujen availu mahdollisti myös lapsille liikettä tarinahetkien aikana. Eräs lapsista kehitti tunnelileikin, jossa lapset vuorollaan konttasivat pitkän pöytärivin alta. Leikki otettiin jokaisen kerhokerran päätösleikiksi.

Täysin vapaa leikkiaika osoittautui tärkeäksi. Lapsen vapaa ilmaisu ja tunteiden käsittely leikin ja tarinakuvan värityksen tai jatkamisen kautta muiden ilmaisumenetelmien ohessa vaikutti olevan merkittävässä roolissa lapsille. Meille aikuisille oli tärkeää kyetä olemaan läsnä ja herkistyneitä havaitsemaan ja kuulemaan jokaista lasta sekä huomioida heille tärkeät olemisen ja ilmaisemisen muodot. Eri tapaamiskerroilla kukin lapsista toi itseään ja ajatuksiaan esille monin tavoin.

Viimeisellä tapaamiskerralla järjestettiin juhlat, joihin lapset saivat toivoa tarjoilut, ilmapallot ja roolivaatteet. Myös me aikuiset pukeuduimme.

Yhteistyö Pesäpuu ry:n ja Päijät-Hämeen sosiaalitoimen ammattitaitoisen henkilöstön kanssa oli sujuvaa ja keskustelu avointa. Aistin, että jokaiselle kirahviryhmä oli aidosti merkityksellinen ja tärkeä. Kaikki tuntuivat olevan sydämellään mukana. Se näkyi paitsi työryhmän sisällä, myös siinä, miten lapsia ja heidän kanssaan mukana olleita aikuisia kohdattiin. Iloitsen suuresti, että olen voinut olla mukana kehittämässä Kirahvityötä. Kirahvi Mainion tarinoista on sittemmin syntynyt kuvittamani kirjasarja, jossa Kirahvi Mainio jatkaa seikkailuitaan ja tuo esille tarinoiden muodossa lasten ajatuksia.

MINÄ – OMAN ELÄMÄNI MAINIO

Kristiina Terästö

Mainion kirjasarjaa luodessa lapset sanoittavat tärkeiksi asioiksi niin tavanomaisia asioita, että aikuisen olisi hyvä pysähtyä miettimään MIKSI? Miksi sijoitettu 4-vuotias sanoo, että on tärkeää, että kotona saa ruokaa? Katsoessa pientä lasta silmiin voi olla vaikeaa uskaltaa kohdata kaikkea hänen kokemaansa. Ruoka toden totta on tärkeää: olen itsekin kaivanut ulkona roskapönttöjä päivällisen toivossa – neljän vuoden ikäisenä.

”Mainio mielti, että hänestä päivällä on ihan turvallista, mutta välillä yöllä pelottaa.”

Perhetukikeskuksessa asuessani oli pelottavaa jäädä yksin nukkumaan pimeään huoneeseen. Viereisellä tiellä kulkevien autojen valot loistivat ikkunan edessä olevaa puuta vasten luoden pelottavia varjoja. Ikävää ja pelkoa helpotti unirätti. Tuo nuhjuinen unirätti saatteli turvallisesti uneen, hangatessani sitä etusormen ja peukalon välissä aina nukahtamiseen asti.

”Aurinko laski vuorien taakse ja tuli pimeää. Mainiota pelotti. Hän kääntyi ympäri ja halusi palata takaisin, mutta ei enää muistanut, mistä oli tullut. Mainio oli eksynyt.”

Eksyminen on lasten itsensä esiin nostama teema. Tässä teemassa komppaan lapsia täysin! Muistoissani on mielikuva tilanteesta, jossa olen katoksen alla sateelta suojaussa. En tiennyt, missä äiti on, ja olin peloissani. Tuntematon nainen soitti poliisipartion paikalle. Istuin auton takapenkille, ja he veivät minut laitokselle suojaan. Olin eksynyt.

Vaikka jokaisen lapsen kokemukset eroavat toisistaan, tunteet ikävästä, vihasta, turvattomuudesta ja pelosta ovat yleisiä. Ne ovat suuria tunteita sanoitettavaksi, jonka vuoksi niiden tukahduttaminen on usein helpompaa: se on lapselle yhdenlainen selviytymisen muoto.

Kirahvi Mainio tarjoaa turvallisen menetelmän omien tunteiden peilaamiselle: ystävällistä ja suloista kirahvin poikasta on turvallista lähestyä, ja jokaisella tarinalla on onnellinen loppu. Tämän vuoksi Mainion tarina on suurenmoinen apuväline: se auttaa lasta ilmaisemaan ja jakamaan tunteita sekä ymmärtämään, että on olemassa muitakin kirahveja. ”Et ole yksin” ei ole turhaan kliseeksi asti kulutettu lause – sen merkitys on tärkeä kokea niin aikuisen kuin lapsenkin.

Julkaistu aiemmin Pesäpuun blogissa 17.10.2018
<https://pesapuu.fi/2018/10/mina-oman-elamani-mainio/>

KOKEMUSASIAANTUNTIJA KIRAHVITYÖSSÄ

Kristiina Terästö

Pääsin mukaan pienten, 3–5-vuotiaiden sijoitettujen lasten osallisuutta edistävään Kirahvityöhön kokemustaustani vuoksi. Oma lastensuojelun asiakkuuteni alkoi juuri kirahvi-ikäisenä, 3–5-vuotiaana, ja omaan varhaislapsuuden aikaisia muistoja paljon. Vaikka monet muistoistani ovat muuttuneet vuosien saatossa sekä toiveiden, pelkojen että kuulemani mukaan, uskoin voivani tavoittaa pienten lasten kokemusmaailmaa omien tunnekokemusteni kautta.

Kirahvityö on väistämättä osunut lähelle, pysäyttänyt, valanut toivoa ja myös vienyt sitä. Kuinka pientä lasta voi kuulla kiireen keskellä kiireettömästi? Kuinka esittää suuria kysymyksiä pienelle ihmiselle lapsilähtöisesti? Kuinka voi erottaa todellisuuden mielikuvituksesta, ja kuinka suuri osuus tällä kaikella on lasta koskevassa päätöksenteossa? Nämä kysymykset ovat valtavan suuria vastattaviksi.

Kaikkiin kysymyksiin en pysty vieläkään tarjoamaan vastausta, mutta jostain olen varma: henkilökohtainen näkemykseni ja kokemukseni on, että asiakastilanteessa lasta ei voi kohdata aikuisten kielellä. Lapsi ei vielä kykene kohtaamaan aikuisten maailmaa, ja sen vuoksi aikuisen vastuulla on tehdä töitä lasten kielellä, leikkien. Vain tällä tavalla voi luoda pohjan luottamukselliselle kohtaamiselle lapsen kanssa: luottamus vaatii ymmärrettyä tulemisen tunteen, ja tämä tunne välittyy vuorovaikutuksen kautta. Osoittamalla lapselle ”minä puhun sinun kieltäsi, minä ymmärrän sinua” on mielestäni avain lapsilähtöiseen työskentelyyn.

Olimme sosiaalityöntekijäni kanssa matkalla biologisen äitini luokse. Taitoimme matkaa kaksin ja matkanteon aikana hän esitti leikkimielisiä arvoituksia, kuten: ”Kuinka monta merkitystä on sanalla keitä?” johon vastasin: ”Keitä, esimerkiksi keitä kahvia, tai keitä on tulossa kylään.” Vastaava sanaleikki jatkui matkanteon ajan. Oletettavasti olen ollut tapahatumahetkellä hieman vanhempi kuin kirahvi-ikäinen, mutta ymmärrätte varmasti punaisen langan: tämä sosiaalityöntekijä puhui lapsen kielellä ja ansaitsi luottamukseni. Myöhemmin hänen vaihdettuaan työnkuvaa, kapinoin vuosia muita sosiaalityöntekijöitä vastaan. Kieli oli muuttunut.

Kirahvityö konkretisoitui

Syksyllä 2018 järjestimme SOS-Lapsikylän kanssa yhteistyössä kirahvikerhon. Kerhoon osallistui neljä 3–6-vuotiasta kehittäjäkaveria, jotka auttoivat meitä tavoittamaan sijoitetun lapsen maailmaa. En osannut juuri asettaa odotuksia kerhon suhteen tai ennakoita sen vaikuttavuutta. Olin kerryttänyt aiempaa kokemusta pienten lasten kanssa toimimisesta mm. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lastenhoitajana, synttä-

rijuhlien järjestäjänä sekä telinevoimisteluvälmentajana. Odotukseni kerhon suhteen oli kutakuinkin vastaavat: toiminnallisia leikkejä ja mukavaa yhdessäoloa.

Kirahvikerho erosi aiemmin kokemastani hyvin monella tavalla. Lasten taustat huomioiden sensitiivisyys vuorovaikutuksessa korostui: jos jotakuta pelotti, turvaa tarjottiin herkästi. Jos lapsen kiinnostus tehtävänantoon herpaantui, hänelle annettiin tilaa ja lupa vetäytyä. Oli tiedostettava, että turvallisen kodin rakentaminen voi tuntua vaikealta, ja aikuisen oli hyväksyttävä lapsen tarve säädellä tunteitaan.

Kirahvikerho ja teemat

Jokaista kerhokertaa kohden oli oma teemansa, jota kulloinkin käsiteltiin. Teemoina olivat koti, ikävä, turvallisuus, eksyminen ja rakkaus. Näistä haluan nostaa esille muuttaman, itseäni eniten puhuttelevan teeman:

Koti

Ensimmäisen kerhokerran teemana oli koti. Jokaisen kerhokerran alussa luettiin teemakohtainen tarina yhdessä lasten kanssa. Tarinan jälkeen kävimme keskustelua kodin merkityksestä. *”Siellä syödään ja sit mennään nukkuun ja sit syödään aamupalaa ja iltaruokaa ja välillä mennään päiväunille”* sekä *”kotona syödään päiväruokaa”* toivat esille ruuan ja rutiinien merkityksen arjessa. Toistuvat rutiinit tuovat ennakoitavuutta ja lisäävät turvallisuuden kokemusta.

Tarinan ja sitä seuranneen keskustelun jälkeen teimme tehtäviä, ja nämä tehtävien aikaansaannokset valokuvattiin lasten toimesta. Ensimmäisellä kerralla Mainiolle rakennettiin turvallinen koti metsään: *”Se asuu yksin, mutta menee välillä moikkaileen sen perhettä”*, eräs lapsista kuvaili Mainiolle rakentamaansa kotia.

Ensimmäisen ryhmäkerran jälkeen tunsin oloni hyvin väsyneeksi. Tunnelataus oli ollut suuri, ja pienet kädet, jotka olivat hapuilleet hiuksiani, olivat koskettaneet syvemmältä kuin olin osannut odottaa. Myös oma kokemukseni huostaanotosta konkretisoitui. Tuo pieni 4-vuotias lapsi voisin olla yhtä hyvin minä. *Se olen ollut minä.* Tunteeni olivat odottamattomat ja pienten lasten rikkoutuneen maailman hyväksyminen oli vaikeaa. Ensimmäinen kerhokerta kulki ajatuksissa mukana aina nukkumaanmenoon asti, ja mietin, kuinka suurten asioiden äärellä todella olemme.

Ikävä

Toisella kerhokerralla käsitelimme ikävää. Kysyttäessä lapsilta, mikä auttaa ikävään, eräs kirahvikerholainen vastasi: *”..jos alkaa itkeä eikä pysty hengittämään niin äiti pystyy halia ja pussailla ja sanoa ettei ole mitään hätää.”* *”Ei ole mitään hätää”*, on tärkeä viesti aikuisellekin silloin, kun suru tai toivottomuus ottaa otteen elämästä.

Pienten lasten puheen äärelle on syytä pysähtyä, sillä lasten lauseissa piilee suuri totuus ja viisaus kaikessa yksinkertaisuudessaan. Vain me aikuiset tarvitsemme hienoja käsitteitä ollaksemme riittävän vakuuttavia.

Tarinan jälkeen Mainio kuvattiin ulkona viestivarpusen kanssa. Kysyin lapselta, minkä viestin varpunen toi. *”Et sen äiti tulee hakee sen”*, lapsi vastasi. Kysyin, miltä viesti Mainiosta tuntui, johon hän vastasi: *”Se tuntui hyvältä.”* Vaikka lapsen leikki jättää paljon varaa tulkinnalle, hän liittyy leikkimaailmaan ripauksia kokemastaan todellisuudesta.

Turvallisuus

Seuraavan esimerkin avulla pyrin parhaani mukaan tuomaan esille huostaanoton kokemusta niin, että aikuinen voisi tavoittaa huostaanotetun lapsen maailman:

”En aio koskaan sanoa sua äidiksi!” uhosin sijaisäidilleni uuteen perheeseen päästyäni. Pituuteni ylettyi hänen napaansa asti, mutta taistelin silti. Mitä muutakaan olisin voinut? Kuvitellaan tilanne, jossa aikuisiällä oma puoliso vaihtuisi varoittamatta vuosien yhdessäolon jälkeen. Yhtäkkiä ovesta astuisi sisään sinulle täysin vieras ja tuntematon taho. Hän kohtelisi sinua huolehtivan kumppanin tavoin: valmistaisi ruokaa, siivoaisi ja tarjoaisi sylin, mihin mennä. Minkä tunteen tavoittaisit? Hämmästyttä seuraisi mitä todennäköisemmin pelko, ja pelkoa seuraisi viha. Tivaisit, missä puolisosi on. *”Ikävä kyllä hän ei pysty huolehtimaan sinusta juuri nyt”*, sinulle vastattaisiin. *”Miten niin ei pysty? Vielä tänä aamuna kaikki on ollut kuten aina ennenkin... ihan normaalisti!”*

Lapselle haitallinen ympäristö on hänelle normaali, ja aivan yhtäkkiä kaikki tuttu ja turvallinen riistetään. Aikuisen maailmassa huostaanotto tarjoaa lapselle turvan – lapsen maailmassa turva viedään.

Oma kokemukseni kirahvityöstä

Hain kokemusasiantuntijaksi Kirahvityöhön ollakseni osana muutosta, jota pienten lasten osallisuuden toteutuminen lastensuojelussa vaatii. Oman huostaanoton toteutuessa olen ollut viiden vuoden ikäinen. Vielä 20-vuotiaana en tuntenut muita sijoitettuja nuoria, ja ajoittain tunsin olevani maailman ainoa sijoitettu lapsi. Kirahvi Mainio tarjoaa turvallisen vertaistuellisen hahmon, johon lapsella on mahdollisuus samaistua.

Vertaistuen lisäksi Kirahvi Mainion tarinat tarjoavat loistavan alustan keskustelun avaukselle. Olen aina kannustanut ihmisiä avoimeen keskusteluun, oli kyseessä sitten aikuinen, kehitysvammainen, lapsi tai nuori. Kaikesta voi puhua, kanssapuhujan ikä- ja kehitystaso huomioiden.

Kirahvityön ohessa olen kuullut myös perheistä, joissa lapsi ei tiedä olevansa sijoitettu. Henkilökohtaisesti koen vaikeutta hyväksyä tilanteet, joissa lapsen biologiset vanhemmat salataan lapselta. Salaaminen on mielestäni aikuisten vallankäyttöä lapsen oikeuksien kustannuksella, jossa aikuinen suojelee enemmän itseään kuin lasta. Onnistunut sijoitus ei poissulje traumoja, joille lapsi on altistunut. Sijoitus ravistelee aina lapsen maailmaa, vaikuttaen lapsen myöhempään kykyyn suhtautua itseensä, ihmissuhteisiin sekä ympäröivään maailmaan. Salailu voi vaikeuttaa lapsen identiteetin muodostumista myöhemmässä iässä, ja luoda vaikeutta luottaa muihin ihmisiin. Kirahvi Mainion tarinoiden avulla keskustelu biologisista vanhemmista, sijaissisaruksista, ikävästä, rakkaudesta ja peloista on luonnollista ja turvallista avata.

Kirahvityö lisäsi omien kokemuksieni merkitsevyyttä, ollen myös merkittävä matka lastensuojeluun, jossa ymmärretään pienten lasten tarpeita paremmin – ja pyritään vastaamaan niihin. Toivon Kirahvityön käynnistävän muutoksen tuulet, joiden seurauksena lasten osallisuus muuttuu osaksi normaaleja käytäntöjä. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi. Ilman kuulluksi tulemisen kokemusta ihminen ei voi kokea tulleen nähdyksi. Lastensuojelussa emme halua omalla toiminnallamme tehdä keitä näkymättömäksi. ”Minä näen sinut” on viesti, jonka pystymme jokainen pienillä teoilla välittämään eteenpäin.

VOIKO IKÄVÄ TUNTUA KÄSISÄ?

Sari-Anne Paaso

Istumme lattialla yhdessä pienten 3–5-vuotiaiden kehittäjäkavereiden kanssa. Kehittäjäkaverimme asuvat sijaisperheissä ja heidät on kutsuttu opettamaan meitä aikuisia, jotta voisimme kohdata pienet lapset entistä paremmin lastensuojelussa. Juttelemme lasten kanssa siitä, millaista on, kun ei asu omien vanhempien kanssa. Kerromme Kirahvi Mainiosta, joka asuu elefanttiperheessä ja jonka kirahvivanhemmat asuvat vuorilla.

Ikävä on kaikille ryhmäläisille tuttu tunne. Kyselemme lapsilta, missä ikävä tuntuu. Lapset vastaavat: ”Mahassa, sydämessä, silmissä...”. ”Ja jaloissa”, jatkaa yksi lapsista. ”Käsissä”, jatkaa ryhmän pienin. Huomaan epäilevän vastauksia mielessäni. Voiko ikävä oikeasti tuntua jaloissa tai varsinkaan käsissä? Saman tien yksi lapsista täydentää: ”Joo kyllä se ikävä tuntuu jaloissa, kun silloin jalkoja voi tärisyttää.” Mutta käsissä... Ehkä niitäkin voi tärisyttää, huomaan miettiväni, vaikka samalla jään kiinni aikuisen skeptisistä ajatuksista. Voiko ikävä tosiaan tuntua käsissä? Tiesiköhän lapsi nyt varmasti, mistä puhui?

Keskustelu ikävästä ryhmässämme jatkuu. Lapset kertovat keinoja ikävän helpottamiseen. Sijaisäidin merkitys ikävän tunteen vastaanottamisessa ja lohduttamisessa on suuri. Mikä helpottaa, jos tulee ikävä? ”Tietenkin äiti. Jos alkaa itkeä eikä pysty hengittämään, niin äiti pystyy halaamaan ja pussailla ja sanoa, ettei ole mitään hätää.” ”Ja jos on ihan vähän ikävä, niin pystyy hengittämään ja voi mennä kaverin luo leikkimään.”

Samana iltana avaam Facebookin, jossa luen lemmikkinsä menettäneen ystäväni surusta. Hän kirjoittaa: ”Luulen, että ikävä lähtee viimeiseksi käsistä. Ensin se lähtee päästä. Sitten vasta käsistä, sormien välistä”. Huomaan katuvani epäilyjä lapsen ajatuksia kohtaan. Ikävä voi toden totta tuntua myös käsissä.

Olen usein lasten edessä sanaton. Kuinka arvostankaan näitä viisaita lapsia, joiden kanssa saan tehdä työtä. Huomaan olevani nöyrällä paikalla. Heillä on sellaista kokemusta, jota ei voi kuin kunnioittaa.

On ollut antoisaa suostua lasten opetettavaksi, ja olen oppinut valtavasti. Erityisesti omista reaktioistani, tunteistani, kontrollin ja hallinnan tarpeistani ja lasten kanssa kehittämistä. Alussa oli helppo puhua rinta rottingilla siitä, kuinka tärkeää on, että suostumme epävarmuuteen ja siihen, että emme ohjaile liikaa lapsia ja kuinka suostumme katsomaan, mitä syntyy yhdessä lasten kanssa. Tai kuinka tietenkin arvostamme lasten tuottamaa tietoa. Se on kuitenkin paljon helpommin sanottu kuin tehty. Siinä hetkessä, kun olen pää pyörällä ihanien pienten kanssa, huomaan hetken katuvani lupausta epävarmuuteen suostumisesta. Lapset pistävät meidän aikuisten suunnitelmat spontaaniudellaan ihan uusiksi ja välillä heidän vastauksensa laittavat aivoni uuteen asentoon. Onneksi olen kuitenkin suostunut prosessiin, antanut omille tunteilleni tilaa ja suostunut lasten opetettavaksi.

Olemme pitäneet 3–5-vuotiaiden osallisuutta vahvistavassa työssä tärkeänä periaatteena, että kaikki kehittämissä tehdään yhdessä lasten kanssa. Lapset saavat oikeasti vaikuttaa kehittämistyön suuntiin ja arviointiin. Ihan ensimmäiseksi he halusivat lisää leikkiä! Eikä aikuisten ohjaama leikki ollut sitä.

Olen tajunnut, että pelkkä puheeseen perustuva haastattelu ei toimi pienten kanssa. Meillä täytyy olla muita keinoja tavoittaa lapsen kokemusta kuin pelkkä puheeseen perustuva työskentely. Siksi olemme kehittäneet erilaisia ei-kielelliseen ilmaisuun perustuvia tapoja kuten valokuvausta, ammatillista leikkiä ja tarinoita, joihin lapsi voi samaistua.

Kirahvi Mainion elämästä on julkaistu kirjasarja. Yhdessä kirjoista Mainiolla on ikävä. Mainion ikävä tuntuu vatsan nipistelynä, mutta myös jaloissa, joita tärisyttää. Silloin Mainion elefanttiäiti tulee, ottaa syliin, haluaa ja sanoo: ”Ei ole mitään hätää!”

”Tänään on leikitty. Mä leikin vaan ponilla. Me käytiin korkeuksissa vuorilla. Kuvattiin Mainiota ja katsottiin sille ja varpuselle hyvä paikka. Ponileikit oli parasta. Oli kivaa. Hauskaa, tosi hauskaa leikkiä. Tämä on vaikeaa, kun tehdään ja kirjoitetaan. Nyt en jaksa enää. Loppu.”

Lapsen palaute Kirahvikerhosta

LEIKKI LAPSEN KIELENÄ

Jukka Mäkelä ja Pipsa Varjo

Leikki on yleismaailmallista, kaikille ihmisille yhteistä. Leikki yhdistää meidät myös laajemmin luomakuntaan: kaikki nisäkäspennut leikkivät. Useimpien muiden lajien leikki rajoittuukin pentuaikaan. Ihmiset ovat tässä poikkeuksellisia: leikki kutsuu mukaan jokaista ikään, kehitystasoon, sukupuoleen tai sosiaaliseen asemaan katsomatta.

Leikin kautta eteemme avautuu maailma, jossa todellisuus ja toiveet yhdistyvät, mielikuvitus pääsee valloilleen ja voimme turvallisesti käsitellä myös elämän haasteellisia tai pelottavia asioita. Lisäksi leikki yhdistää, sillä sen avulla luodaan jaettuja kokemuksia ja muistoja jopa ilman yhteistä kieltä. Juuri se, että leikki yhdistää ilman sanoja, tekee siitä erityisen merkittävän kielen sekä lasten kesken että aikuisten ja lasten välillä.

Leikki on hauskaa – ja se on myös hyödyllistä

Leikki on helppo tunnistaa, mutta vaikea määrillä. Tästä johtuen leikille löytyy lukuisia eri näkökulmista ja eri aikakausilla tehtyjä määritelmiä. Graham ja Burghardt (2010) ovat koonneet viisi useissa tutkimuksissa esiin nousevaa leikin piirrettä:

1. Leikki on toimintaa, joka ei ole ulkoisesti tarkoitushakuista
2. Leikille on tyypillistä välittömyys, luovuus, vapaaehtoisuus ja välitön mielihyvän kokeminen
3. Leikki eroa muusta samankaltaisesta käyttäytymisestä muotonsa puolesta (tyypillistä on esim. liioittelu) tai ajoituksensa puolesta (esim. esiintyy varhaisemmin kuin muuten odottaisi)
4. Leikki toistaa itseään, muttei mekaanisella tai stereotyyppisellä tavalla
5. Leikki edellyttää, että itsensä kokee riittävän turvatuksi ja rentoutuneeksi

*”Tutkimisen päämäärä on oppia välttämään vaikeuksia, kun taas leikin on oppia selviämään niissä.”
-Spinka et al (2001)*

Leikki palkitsee leikkijää. Siten se on sinänsä hauskaa ja mukavaa ajanvietettä, mutta se on myös hyödyllistä: se on lapselle ominainen tapa oppia ja päästä osalliseksi asioista. Leikki on elintärkeää lapsen yhteisölliselle, älylliselle, keholliselle ja tunne-elämän kehitykselle. Leikin kautta lapsi oppii muun muassa vuorovaikutuksen ja yhdessä toimimisen pelisääntöjä sekä tunteiden säätelyä ja ilmaisemista. Tutkimusten mukaan leikki rauhoittaa kuormittavissa tilanteissa ja auttaa vahingoittavan stressin käsittelyssä (Pelagi et al 2014; Pelagi et al 2004). Lisäksi sillä on tärkeä tehtävä siinä, että se opettaa selviämään yllättävissä tilanteissa (Spinka et al 2001).

Leikkiminen on siis hauskaa ja tuo iloa elämään. Ilo on keskeisessä osassa lapsen kehityksessä: se avaa uusia kehityksen mahdollisuuksia ja vahvistaa aivojen sisäisiä yhteyksiä (Fredrickson 2004). Panksepp (2005) on tutkinut kaikille nisäkäslajeille yhteisiä hermoratoja, jotka tuovat mielihyvää. Siten ne ovat myös kanavia, joita pitkin myös ihmislapsen ilo kumpuaa. Näitä yhteisiä kanavia on kolme, ja ne kaikki aktivoituvat leikissä: 1) utelias tutkiminen ja löytämisen riemu, 2) peuhaaminen eli riehakas, fyysinen yhteisleikki sekä 3) hoiva- ja kiintymyskokemukset – tai laajemmin kosketuksen ja toisen läheisyyden tuoma mielihyvä.

*”Leikin ilo yhdistää turvallisuuden ja yllätyksen”
-Trevarthen (1998)*

Puhetta lapsen kielellä

Leikki on lapselle tuttu ja luontainen tapa toimia. Kyky leikkiä kehittyy ja monipuolistuu iän myötä yksinleikistä rinnakkaisleikkiin ja myöhemmin yhteisleikkiin. Tämä kehitys edellyttää mahdollisuuksia niin spontaaniin, vapaaseen leikkiin, jossa saa itse määritellä leikin sisällöt ja välineet, kuin aikuisen opastamaan ohjattuun leikkiin. Mikäli lapsi ei osaa leikkiä, on aikuisella merkittävämpi rooli ohjata ja opastaa lasta leikin maailmaan.

Lapsi eläytyy leikkiin tunteillaan. Hän ei kuitenkaan luule, että asiat ”oikeasti” tapahtuvat, vaan kertoo leikin kautta, mitä hän tuntisi, jos vaikka olisi itse vastaavassa tilanteessa. Esimerkiksi Kirahvi Mainion leikeissä lapsi ei ajattele olevansa itse kirahvi, vaan kokee, mitä tekisi tai miten toimisi, jos olisi Kirahvi Mainio. Leikki on lapsen tapa tarjota itselleen peili laittamalla tunteet ja elämykset hetkeksi mielikuvituskumppanin koettavaksi.

Lapselle leikki aikuisen kanssa merkitsee läsnäoloa ja yhteistä aikaa. Yhdessä koetun ilon ansiosta lapsi muistaa hänen kanssaan leikkineen aikuisen hyvänä. Tämä luo turvaa ja rakentaa luottamusta, jotka voivat poikia ainoastaan hyviä asioita vuorovaikutukseen. Leikin tuoman rauhan yhteydessä on hyvä ja turvallista nostaa esille asioita, joita aikuisen on tarpeen selvittää.

Kirahvi Mainio ja leikki

Kirahvityössä olemme lähteneet tutkimaan leikin mahdollisuuksia pienten lasten osallisuuden vahvistamiseen lastensuojelussa. Tutkimme tätä yhdessä lasten kanssa. Kirahvi Mainion maailmassa puhumme ammatillisesta leikistä. Tällä tarkoitamme tavoitteellista leikkiä, jonka avulla pyritään esimerkiksi kartoittamaan lapsen ajatuksia, kokemuksia ja tunteita jostain teemasta tai selvittämään lapsen mielipide johonkin asiaan liittyen.

”Leikki on lapsen ajattelua. Jos leikki ei kiinnosta aikuista, se on vähän kuin ajatteli, etteivät lapsen ajatukset kiinnosta.”

-Leea Mattila (2019)

Leikki on toimiva keino kohdata lapsi ja päästä hänen kanssaan yhteyteen myös vaikeiden asioiden äärellä, koska asioita käsitellään leikin sisällä, yhteisesti koetussa maailmassa. Leikkiesään lapsi tuntee olonsa varmaksi ja sitä kautta turvalliseksi ja voi siksi kokea, että: ”minä osaan tämän”. Hyödyntäessämme leikkiä kohtaamisen ja työskentelyn välineenä, puhumme lapselle hänelle ominaista kieltä ja meidän on helpompi kuulla ja ymmärtää mitä lapsi haluaa kertoa – sanallisesti tai sanattomasti. Hamlinia ja Wynnian (2011) lainaten ”Yhdessä leikkiminen palauttaa toisen osaksi me-kokemusta”.

Leikkitalanteessa herkkä asettuminen yhteyteen ja lapsen tahtiin eteneminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Leikissä keskitytään leikkihahmoin ja siihen mitä he tekevät, ajattelevat ja tuntevat. Aikuisina meidän on kuitenkin hyvä muistaa, ettemme tulkitse lapsen leikkiä. Tulkintojen tekeminen johtaa helposti harhaan, koska emme näe päälle päin, mitä merkityksiä lapsi antaa leikissä ilmeneville asioilla. Leikin aikana voimme kirjata ylös havaintoja lapsen toiminnasta sekä hänen autenttisia sanomisiaan, ja leikin päätyttyä kysyä lapsen omia ajatuksia leikin tapahtumiin. Esimerkiksi, jos lapsi toistaa leikissä useaan otteeseen tilannetta, jossa Kirahvi Mainio jää yksin, voi aikuinen sanoa vaikka, että ”Onpa ikävää, että Mainio jäi yksin. Miltä sinusta tuntuisi, jos sinulle kävisi noin?”

Ammatillista leikkiä kehitettäessä olemme tähän mennessä hyödyntäneet leikkivälineistä Duploja ja pehmoleluja. Sen lisäksi oma tärkeä paikkansa on ollut vapaalla leikillä sekä virittäytymiseen ja vuorovaikutussuhteen luomiseen tarkoitettulla ohjatuilla leikkeillä. Koska leikin mahdollisuudet ovat rajattomat, uskomme, että lastensuojelun asiakas- ja kehittämistyössä voidaan jatkossa hyödyntää leikkiä aiempaa monipuolisemmin.

Leikki on kutsu yhteisen tutkimisen tilaan

Leikki on hauskaa ja tuo toivoa myös muuten ylivoimaisiin tilanteisiin. Leikki on lapselle tapa tutkia eri toiminnan mahdollisuuksia ja niiden merkityksiä yllättävissä tilanteissa. Se tarjoaa turvallisen tilan vahvojen tunteiden kokemiseen ja jakamiseen. Leikki tarjoaa aikuiselle ja lapselle yhteisen tutkimisen tilan.

KIRAHVI LOIKKAA LEIKKIIN

– ammatillinen leikki osana sosiaalityötä

Hanna Särkiö ja Pauliina Planting

Lattialla on kasa legopalikoita. ”Rakennetaanko Kirahvi Mainiolle koti?” työntekijä kysyy. ”Joo”, vastaa poika ja aloittaa kokoamaan legoista seiniä. Legoilla rakentaminen on lapselle tuttua ja usein innostavaa. Voisimmeko käyttää tätä tuttua puuhaa lapsen ajatusten tutkimiseen myös lastensuojelutyössä?

”Minulla oli asiakkuudessa poika, jonka elämässä oli tapahtunut paljon muutoksia. Näiden asioiden käsittely pienen lapsen kanssa tuntui vaikealta. Ehkä hieman pelotti, että tekisin jotain väärin. Työskentelyn alussa jouduin kohtaamaan oman epämukavuusalueeni ja sen, ettei leikkiminen tule aikuiselle aivan niin luonnostaan kuin lapselle. Uskaltauduinkin kuitenkin mukaan. Jokaisella tapaamisella sain itse lisää varmuutta ja rohkeutta. Tapaamiset olivat palkitsevia, sillä huomasin, kuinka paljon ne lapselle merkitsivät. Nyt ajattelen, että leikki voi olla ammatillinen työmenetelmä, jolloin se tarkoittaa tavoitteellista leikkiä lapsen kanssa. Leikin avulla voi hahmottaa lapsen maailmaa ja käsitellä vaikeita teemoja.”

Näin Päijät-Hämeen Hyvinvointiyhtymän sosiaalityöntekijä Pauliina Planting kuvaa kokemustaan rakenteluleikin käynnistämisestä yhden asiakkaanaan olevan lapsen kanssa. Leikin mahdollisuuksien tutkiminen ja leikin kehittäminen on yksi osa las-

ten osallisuuden kehittämistä, Kirahvityötä. Leikkiä osana lapsen mielipiteen selvittämistä on kokeiltu Päijät-Hämeessä yhteistyössä lasten omien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Lego-leikki perustuu Kirahvi Mainion tarinaan, jossa Mainio asuu elefanttivanhempien luona ja tapaa kirahvivanhempiaan. Mainion kanssa elefanttiperheessä asuvat myös tiikerinpentu ja elefanttiveljeli. Kirahvivanhemmat asuvat vuorten takana.

Leikkitalanteessa työntekijä määrittelee leikin tavoitteen, käsiteltävän aihepiirin, joka on rakentamisen teema. Pauliinan asiakkaan kanssa legoilla rakennettiin kotia Kirahvi Mainiolle. Tavoitteena oli käsitellä lapsen sijaishuollon muutosta, lapsen muuttoa kodista toiseen.

Lapselle tärkeää oli voida samaistua Mainion tarinaan. Tarinaan lisättiin ja poistettiin hahmoja lapsen kokemuksen mukaan. Kotia rakennettiin usean tapaamisen aikana. Joka kerta leikki jatkui siitä, mihin se oli edellisellä kerralla päättynyt. Rakennelma sai koko ajan lisää yksityiskohtia ja tapahtumat saivat lisää sanoitusta. Tämän lapsen kohdalla leikissä näkyi lapsen elämäntilanne: rakennettiin sekä vanha että uusi koti.

”Minulle ammatillinen leikki avasi lapsen kokemusmaailmaa aivan eri tavoin. Leikkiminen on lapselle luontaista, minkä vuoksi lapsen on helpompi leikin avulla kertoa kokemusmaailmastaan ja havainnoistaan. Leikin lomassa lapselle luontaisessa ympäristössä viranomaisen rooli häivenee ja pystyy asettumaan lapsen tasolle aivan toisin kuin toimistopöydän äärellä.”

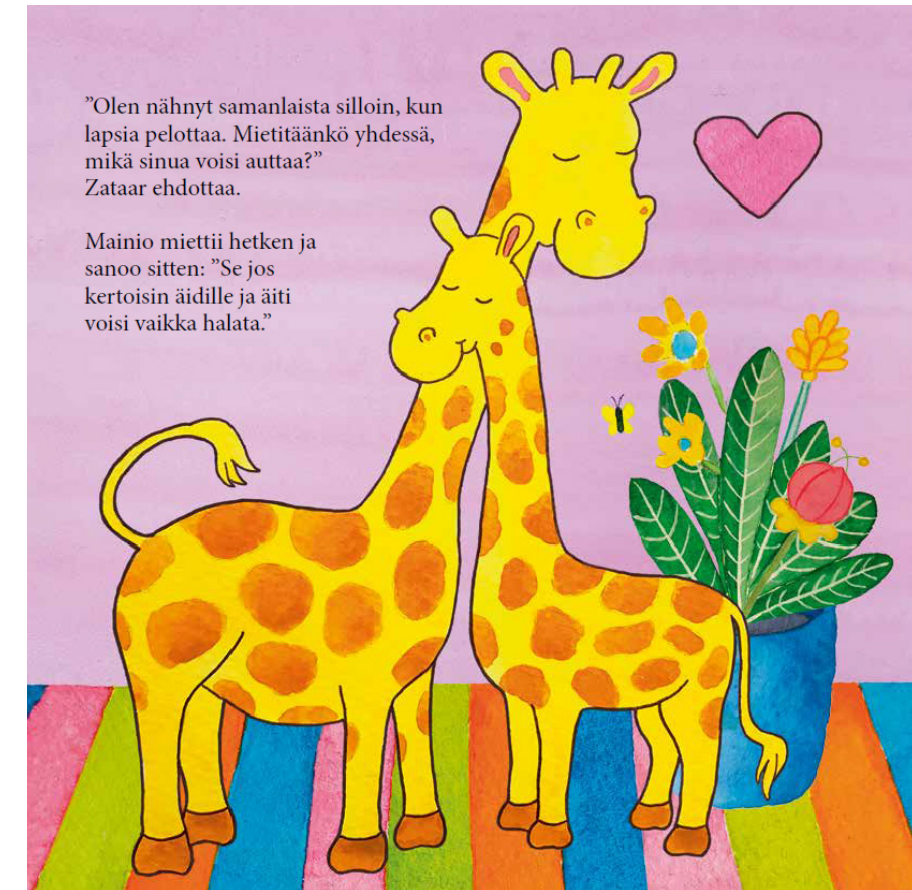
Samoin kiinnostavaa oli havaita, miten lapsi, jonka sanavarasto on niukka, pystyy tuottamaan ajatuksensa esille rakennelman kautta. Lapsen maailma avautui rakennelman kautta uudella tavalla. Leikin kautta tuli esille asioita, joita tuskin olisi osannut esittää haastattelukysymyksinä. *”Kirahvi Mainio antoi paljon lapselle ja vähintään yhtä paljon lapsen sosiaalityöntekijälle. Mainion tarinoiden mielikuvituksen herätti ajattelemaan uudella tavoin esimerkiksi ikävän käsittelystä lapsen kanssa.”*

Työntekijälle tärkeä kokemus on henkilökohtaisen suhteen syntyminen ja vahvistuminen lapsen kanssa. Lapsesta tuli tutumpi ja elävämpi persoona, jonka kanssa yhteistyön jatkaminen on helpompaa. *”Myös lapsen luottamus minuun kasvoi selvästi tapaamisten myötä ja opin tuntemaan lasta paremmin. Työskentelyn kautta suhde lapseen syntyi ja lapsen kanssa käsiteltiin tärkeitä teemoja lapsen elämän varrelta. Tapaamiset vievät hetken aikaa, mutta käytetty aika opettaa paljon enemmän lapsesta kuin mitä papereista lukemalla ikinä voisi oppia.”*

Leikin kehittäminen jatkuu. Tarkoituksena on pohtia lisää leikin mahdollisuuksia ja rajoja. Tavoitteena on miettiä, miten leikkiä voisi käyttää osana lapsen mielipiteen selvittämistä. Tämänhetkisen kokemuksen perusteella lapsi pystyy leikin jälkeen jäsentämään paremmin myös itseään koskevia ajatuksia.

”Lapsen tapaaminen on sosiaalityöntekijän tärkein tehtävä ja on hienoa, että Kirahvi Mainion avulla lapsi pystyy tutustumaan sosiaalityöntekijäänsä ja omaan historiaansa. Toivon, että tämä pieni poika muistaa Kirahvi Mainion ja Viestivarpusen lisäksi myös oman sosiaalityöntekijänsä ja sen, että hänen asioistaan välitetään.”

Julkaistu aiemmin: Pesäpuun blogissa 28.11.2018
<https://pesapuu.fi/2018/11/kirahvi-loikkaa-leikkiin/>

”Olen nähnyt samanlaista silloin, kun lapsia pelottaa. Mietitäänkö yhdessä, mikä sinua voisi auttaa?”
Zataar ehdottaa.

Mainio miettii hetken ja sanoo sitten: ”Se jos kertoisin äidille ja äiti voisi vaikka halata.”

KIRAHVI MAINIO JA ZATAAR

- Kehittämistyötä turvakodeissa

Susanna Kalliola ja Hanna Särkiö

Kirahvi Mainio ja Zataar on tarina lapsen tunteista ja kokemuksista silloin, kun lapsi altistuu väkivallalle. Kirjassa Mainio menee turvakotiin yhdessä äitinsä kanssa. Satukirja on osa Kirahvi Mainion tarinat -kirjasarjaa. Kirjassa käsitellään lapsen kokemuksia väkivallasta ja siitä seuraavia tunnetiloja sekä lasten tuottamia keinoja, jotka voivat auttaa lasta käsittelemään omaa kokemustaan. Kirjan lopussa on lapsen kanssa työskentelyä tukevia tehtäviä.

Kirja on kehitetty yhteistyössä johtava asiantuntija, lastenpsykiatri, Jukka Mäkelän ja turvakodeissa asiakkaina olleiden 3–5-vuotiaiden lasten kanssa. Kehittämistyössä lapset auttoivat Mainiota, jolla on samanlainen elämäntilanne kuin lapsella itsellään. Sekä lapset että Kirahvi Mainio ovat olleet turvakodissa perhe- ja lähisuhdeväkivallan takia.

Tässä artikkelissa kuvaamme satukirjan kehittämistyötä sekä kehittämistyön aikana syntyneitä oivalluksia ja havaintoja. Mitä lapset opettivat meille sekä kehittämisestä että heidän kokemastaan perhe- ja lähisuhdeväkivallasta.

Tarinan tuottaminen yhdessä lasten kanssa

Alkuvalmistelut

Lasten tapaamisten tavoitteena oli kuulla, miten lapset sanoittavat Kirahvi Mainion kokemuksia, kun Mainio on kokenut turvattomuutta ja aikuisten tappelua kotona. Tavoitteena oli erityisesti etsiä keinoja, jotka auttavat ja helpottavat hänen oloaan.

Tarinan kokoamista varten tapasimme kuusi 3–5-vuotiasta lasta. Lapset olivat tapaamisen aikaan asiakkaina turvakodeissa, joissa myös yhteinen työskentely tapahtui. Ennen tapaamisia lähetimme lapsille oman esitteen, jossa kerroimme tulevamme tapaamaan heitä satukirjan tekemistä varten. Lähetimme samalla myös heidän kanssaan turvakodissa olevalle vanhemmalle tiedotteen, jossa kerroimme kirjan tekemisestä, työskentelytilanteesta, kehittämistyön tarkoituksesta, tavoitteesta ja sisällöstä, dokumentoinnista ja työn eettisistä periaatteista. Osallistuminen kehittämistyöhön oli täysin vapaaehtoista ja anonyymia.

3–5-vuotiaalle lapselle sopivan esitteen tuottaminen oli ensimmäinen pysähtymisen paikka. Esitteen tekeminen edellytti aikuismaisista ilmaisuista luopumista. Esitteestä tuli lopulta paperi, jossa yksittäisillä sanoilla kerrottiin, mitä tapaamisessa tehdään. Esittelimme lapsille myös Kirahvi Mainion ja kerroimme, että Mainio on kirahvi, joka menee äitinsä kanssa turvakotiin. Esitteen loppuun laitoimme kuvat itsestämme, jotta lapset voivat ennakoita, minkä näköiset henkilöt ovat tulossa heitä tapaamaan.

Tarinan kehittämistyö toteutettiin lasten kanssa leikkituokioina. Tarinan sisällön varmistamiseksi teimme itsellemme etukäteiskysymykset, joita saatoimme hyödyntää lapsen kanssa leikkiessä. Näin pyrimme varmistamaan, että muistamme kysyä oleelliset asiat, joita tarvitaan tarinan juonen ja sisällön tuottamiseen alusta loppuun. Kysymykset olivat suuntaa antavia sekä sovellettavissa erilaisiin tarinan ja leikin kohtiin ja tilanteisiin. Kysymykset olivat pääasiassa avoimia ja lapsen leikkiä viitoittavia. Pyrimme kartoittamaan, miten lapsi sanoittaa leikissä ilmeneviin kokemuksiin liittyviä olotiloja. Yritimme saada lapsia nimeämään keinoja, jotka auttavat pelkoon ja muihin tunnetiloihin.

Turvallinen työskentelyhetki

Ennen kunkin lapsen tapaamisia turvakodeissa juttelimme myös lapsen vanhemman ja työntekijän kanssa. Tarjosimme heille mahdollisuutta olla mukana leikkihetkessä, erityisesti jos lapsi koki tarvitsevansa turvaa. Kahdella lapsella oli vanhempi mukana, kahden lapsen tapaamisessa mukana oli turvakodista tuttu työntekijä, ja kaksi lasta olivat työskentelyhetkessä ilman heille ennalta tuttua aikuista.

Esittelimme lapsille itsemme ja kerroimme, miksi olimme tulleet tapaamaan heitä. Kerroimme lapsille, että tiedämme olevamme turvakodissa. Meistä oli tärkeää pyrkiä viestittämään, että turvakodissa olemiseen ei tarvitse liittyä salaisuuksia tai häpeää, joka voisi hankaloittaa lapsen läsnäoloa tai halua leikkiä kanssamme.

Toinen meistä oli päävastuussa lapsen leikittämisestä ja toinen tapaamisten dokumentoinnista. Erityisen tärkeää oli kirjoittaa lapsen ajatuksia muistiin autenttisine ja konkreettisina lauseina. Koska lapsen leikki ei ole vain puhetta, dokumentoitiin myös lapsen tekemistä, kuten leikin kulkua ja hahmojen elämää leikissä. Se, mitä leikissä tapahtuu, on yhtä lailla lapsen ajatus- ja kokemusmaailman ”sanottamista”.

Leikin kulku satukirjan kehittämisessä

Jokainen tapaaminen eteni saman suunnitelman mukaisesti. Aikuiset istuivat lattialla yhdessä lapsen kanssa, myös dokumentoiva työntekijä. Leikkitalanne käynnistyi lego-kirahvin esittelyllä Kirahvi Mainiona. Kerroimme, että Kirahvi Mainio asuu äiti- ja isäkirahvin kanssa kotona. Kerroimme myös, että äidin ja isän välille oli tullut niin kamala tappelu, että sen seurauksena äidin ja Mainion oli lähdettävä turvakotiin. Sen jälkeen aloimme rakentamaan tarinaa lapsen määrittämällä tavalla.

Leikin alussa pyysimme lasta valitsemaan legoista Kirahvi Mainion perheenjäsenet ja kuvailemaan näitä. Seuraavaksi Mainiolle rakennettiin koti. Tarina jatkui ja lapset kuvailivat tilannetta, jossa äiti ja isä tappelivat kotona. Eräs lapsi kuvasi hyvin yksityiskohtaisesti, mitä kaikkea ikävää Mainion kotona oli tapahtunut, eräs toinen lapsi taas ei tuottanut tarkempaa tarinaa väkivallasta.

Siirtymisvaihe kotoa turvakodille oli monelle lapselle tärkeä leikin vaihe. Useat lapset halusivat moneen otteeseen leikkiä tilannetta, jossa Mainio siirtyy äitinsä kanssa jollain kulkuneuvolla turvakotiin. Toisinaan Mainio ja äiti liikkuiivat bussilla, toisinaan autolla ja joskus lentokoneella. Lapset toistivat tilannetta, jossa he pakkasivat tavaroita ja matkustivat turvakotiin.

Leikkihetki päättyi, kun lapsi ei enää jaksanut keskittyä tai sovittu aika loppui. Kiitimme ja kehuimme jokaista lasta välittömästi tapaamisten lopuksi ja siivosimme yhdessä legot laatikkoon. Tilanteen lopuksi halusimme huolehtia, että yhteinen leikkihetkemme päättyi mukavaan ja rentouttavaan tekemiseen. Teimme huoneessa lapsen kanssa pienen eväsretken, jonka aikana hänen oli mahdollista kääriytyä vilttiin. Lapset antoivat tuokioista positiivisen palautteen.

Turvakodin työntekijöitä ja vanhempia ohjeistimme lopuksi olemaan lasten suhteen herkillä korvilla. On mahdollista, että yhteinen työskentely herättää lapsissa ajatuksia tai tunteita, joita aikuisen on tärkeä olla kuulemassa ja kantamassa. Tarinan luominen lasten kanssa oli hieno tutkimusmatka. Lapsilla on ällistytävä taito viestittää omista kokemuksistaan rehellisesti. Olemme kiitollisia jokaisesta lapsesta, jonka saimme kohdata.

Mitä opimme lapsilta?

Lapset altistuvat väkivallalle ja käsittelevät kokemuksiaan erilaisilla tavoilla. Ilman lapsia moni näkökulma olisi jäänyt huomioimatta, eikä kaikille asioille olisi aikuisena osannut antaa vastaavaa merkityssuhdetta. Lapselta ei saa kuulla sitä, mitä haluaa, mutta saa kuulla sen, mitä lapsi haluaa kertoa. Satukirjasta olisi tullut erilainen ilman lapsia.

Vaikka kaikki lapset eivät osanneet keskustella aikuisten odotusten mukaan, ei yhteisen kielen puute ole este leikille ja sille, että lapsi ei voisi ilmaista itseään. Puhuminen ei ole, eikä saakaan olla, ainoa keino ymmärtää ja kuulla lasta. Lapsen tuottamien yksinkertaisten sanojen ja leikin myötä syntyi tarina, jonka kautta lapsen kokemusmaailma avautuu aikuiselle. Monesti aikuinen pohtii, onko leikki mielikuvitusta vai totta. Yksittäisten sanojen tai asioiden todenperäisyyteen on tarpeetonta keskittyä. Leikissä ilmenevä kokemusmaailma ja tunteet ovat lapselle totta.

Työskentelimme lasten kanssa ajatuksella, että voimme puhua pelosta, joka on seuraus väkivallalle altistumisesta. Heti ensimmäinen lapsi opetti, että pelko ei ole ainoa tunne, joka altistumisesta seuraa. Lapsi kokee myös huolta, ikävää, helpotusta tai kantaa oloa, jolloin ei tunnu miltään. Meidän oli annettava lapsille mahdollisuus nimetä myös muunlaisia tunteita.

Kun lähestyimme lapsia kysymällä Kirahvi Mainion pelosta, olivat lasten reaktiot vaihtelevia. Joskus lapsi ei vastannut kysymyksiin tai lapsi saattoi vetäytyä tilanteesta. Pohdimme mistä kaikesta vetäytyminen mahtoi kertoa. Kenties lapsi ei tunnistanut tai tavoittanut pelon tunnetta, ei halunnut tai uskaltanut sanoittaa pelkoa leikkiin tai ajatteli, että Mainio tuntee jotain muuta kuin pelkoa. Ehkä pelolle ei ollut nimeä. Leikkien jatkuessa lapset tuntuivat kuitenkin saavan kiinni paremmin myös pelosta, joka leikeissä näkyi ja tuntui esimerkiksi Mainion vatsakipuna. Jäimme pohtimaan, miten paljon lapset saavat sanoittaa väkivaltaan liittyviä kokemuksiaan ja tunteitaan yhdessä aikuisten kanssa. Yhteisen keskustelun myötä lapsi löytää sanoja kokemuksilleen ja tunteilleen ja oppii myös jakamaan niitä.

Eräs lapsi leikki hahmoilla väkivaltaisesti. Hahmot potkivat ja painivat keskenään. Annoimme lapsen jatkaa leikkiä ja ohjasimme sitä niin, että pyrimme suuntamaan leikin päättymään turvallisesti. Lopulta poliisihahmot hakivatkin tappelijat pois ja tilanne Mainion kodissa rauhoittui. Koimme, että lapsen oli tärkeää saada toteuttaa tilanne ja purkaa se. Nousi tunne, että lapsi kertoi paljon eletystä elämästään. Jatkoimme leikkiä sen pohtimiseen, mikä Mainiota lohdutti ja auttoi tappelun jälkeen.

Vaikeiden asioiden käsittely on lapselle rankkaa, joten se on tehtävä pienissä erissä. Tästä saimme muistutuksen erään lapsen kanssa. Olisimme aikuisina halunneet jatkaa leikkiä vaikka kuinka kauan, koska lapsi sanoitti kokemuksiaan taitavasti ja opimme häneltä paljon. Meidän aikuisten tahto kuulla lisää ja oppia enemmän tältä lapselta meni hetkeksi lapsen jaksamisen edelle. Onneksi lapsi itse hienosti ja tomerasti ilmoitti haluavansa lopettaa leikin, ja päätimme tapaamisen herkkuihin, kiitoksiin ja muuhun leikkiin. Työntekijöiden on hyvä tiedostaa, kuinka paljon painottuu oma tiedon halu työskentelyssä lapsen kanssa.

Lapset ovat väkivallan näkijöitä ja kokijoita, siinä missä aikuisetkin. Lapsen katselukulma väkivaltaan on erilainen kuin aikuisen; eräs lapsi kertoi, miten hän oli katsellut huoneessa riehuvia aikuisia piilosta verhojen takaa. Hiljaa lattian rajassa ollessaan, hän oli nähnyt vain isoja saappaita. Oli tuntunut pelottavalta.

Lapsi oppii tilanteen niin vaatiessa hyvin itsenäiseksi ja pärjääväksi. Eräs lapsi kertoi, miten hän oli mennyt keittiöön ja löytänyt äitinsä makaamasta maassa. Lapsi oli itse soittanut hätäkeskukseen ja pyytänyt apua. Poliisi oli tullut apuun.

Usealla lapsella maha oli ollut kipeä. Monien lasten tarinasta oli tulkittavissa yksinäisyys. Lapsen hätä hukkuu helposti aikuisen hädän alle, ellei lapsen tunteiden käsittelystä ota joku vastuuta. Lapsen kokemus voi tuntua aikuisesta, joka ei ole kokenut väkivaltaa, niin kauhealta, että lapsen kokemuksen vastaan ottaminen on vaikeaa. Itsensä altistaminen lapsen kokemusten avaamiselle voi myös jännittää. Koskaan ei voi tietää, mitä kaikkea lapsi kertoo tai millaisia tunteita aikuisena joutuu vastaanottamaan.

Lopuksi

Kirahvi Mainio ja Zataar -kirjan avulla lasten kokemukset voivat tulla entistä paremmin nähdyksi, sanoitetuiksi ja kuulluiksi lapsilta itseltään. Lasten tapaamisissa olennaista on aikuisten rohkeus ottaa väkivalta puheeksi ja antaa lapselle mahdollisuuksia tuoda omat kokemukset mukaan leikin prosessiin, jonka avulla kokemusten käsittely ja sanoittaminen on mahdollista. Aikuisen tehtävä on tukea lasta ja auttaa lasta käsittelemään kokemuksiaan leikin aikana.

Helpottava asia, jonka lapset meille opettivat, oli se, että lapselta voi aina pyytää neuvoa vaikeaan tilanteeseen. Lapset keksivät mitä mahtavampia keinoja auttaa itseään ja muita samassa tilanteessa olevia. Esimerkiksi yksi lapsi keksi laitteen, jolla voi tutkia ja kuunnella, miltä lapsen sisällä tuntuu, toinen totesi, että halauksen saaminen voi auttaa.

Kokemus yhteisestä kehittämistyöstä lasten kanssa vahvisti ymmärrystä siitä, että lapset eivät ole sivusta seuraajia vaan osa perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa. Turvakodeissa asuvien lasten kanssa työskentely on erityisen tärkeää myös lasten oikeuksien kannalta. Oikeus osallisuuteen ei toteudu, jos heidät jätetään toipumaan tai selviytymään yksin.

”Rakensin pesää Mainiolle. Siinä on pöytä ja kaikki tarpeelliset mitkä pitää olla kodissa. Kerhossa oli tänään kivaa ja tosi hauskaa. Hauska Mainio.”

Kirahvikerholainen

KIRJOITTAJISTA

Susanna Kalliola on koulutukseltaan sosiaalityöntekijä (VTM) ja sosionomi (AMK). Hän työskentelee Pesäpuu ry:ssä kehittämispäällikkönä lasten osallisuuden kysymysten parissa.

"Lapselta ei saa kuulla sitä, mitä haluaa, mutta saa kuulla sen, mitä lapsi haluaa kertoa."

Elise Liikala on koulutustaustaltaan taiteen maisteri, teologian kandidaatti ja Britanniassa toimivan SAPERE-yhdistyksen sertifioima filosofointiohjaaja. Elise järjestää Ajatusrinki-tai-delähtöistä filosofointia ja Taidemietiskelyä kaikenikäisille.
www.eliseliikala.com / www.ajatusrinki.fi

"Lapset ovat luontaisia pohtijoita, mutta lasten ajattelu toteutuu etenkin leikin kautta. Aikuisen tehtävänä on herkistyä havainnoimaan ja kuulemaan jokaisen lapsen yksilöllistä tapaa ilmaista ajatuksia, tunteita ja kokemuksia."

Leena Louhivaara on valokuvaaja, ratkaisukeskeinen työnohjaaja ja Omakuva-minäkuva- menetelmän kehittäjä ja kouluttaja.
leena@louhivaara.fi / www.omakuvaminakuva.fi

"Kun muotokuvasin lasta tai katsoimme yhdessä hänen ottamiaan kuvia, opin miten tärkeää on tasavertainen yhteistyö. Vain aidolla läsnäololla ja kuuntelulla on merkitystä, iästä riippumatta."

Jukka Mäkelä, lastenpsykiatri, johtava asiantuntija, THL Valtion palvelut –osasto. Jukka on pitkään lasten pahan mielen ja vaikeiden asioiden kanssa työskennellyt lääkäri, joka on aina ollut erityisen kiinnostunut saduista ja leikistä. Nykyään hän ohjaa turvakotien työntekijöitä.

"Lapsilla on hurjasti ajatuksia ja voimavaroja, joita me aikuiset emme osaa aina edes aavistaa. Lapsia on kuunneltava herkällä korvalla."

Sari-Anne Paaso on koulutukseltaan sosiaalityöntekijä (YTM) ja työskentelee kehittämispäällikkönä Pesäpuu ry:ssä lasten osallisuuden vahvistamiseksi lastensuojelussa. Antoisinta työssäni on työskennellä lasten kanssa ja kehittää lastensuojelua yhdessä heidän kanssaan.

"On suuri etuoikeus saada pysähtyä lasten kokemusten äärelle."

Hanna Piironen on koulutukseltaan sosiaalityöntekijä ja sosiaalipoliitikko (YTM). Hän työskentelee kehittämispäällikkönä Pesäpuu ry:ssä perhehoidon kehittämistyössä.

"Aikuisten tehtävä on auttaa lapsia ymmärtämään, saamaan tietoa ja ilmaisemaan itseään heille sopivilla tavoilla. Tämä edellyttää lapsen äärelle pysähtymistä ja halua oppia lapselta."

Pauliina Planting on koulutukseltaan sosiaalityöntekijä (YTM) ja työskentelee sosiaalityöntekijänä lastensuojelussa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymässä. Sosiaalityöntekijän työssä hän arvostaa näköalapaikkaa ja mahdollisuutta päästä osaksi yksilöiden elämää.

"Kirahvityöskentely auttoi luomaan suhteen sijaishuollossa olevan lapsen kanssa, joka kantaa toivottavasti pitkään. Kannustan jokaista heittäytymään leikkiin myös ammattiroolissa."

Hanna Särkiö on koulutukseltaan sosiaalityöntekijä (YTM) ja perheterapeutti (ET). Hän työskentelee kehittämisspäällikkönä Pesäpuu ry:ssä työalueenaan lasten osallisuuden kehittäminen ja vahvistaminen.

"Lapset ovat väkivallan näkijöitä ja kokijoita, siinä missä aikuisetkin."

Kristiina Terästö on lastensuojelun kokemusasiantuntija, joka halusi omalla kokemuksella auttaa tavoittamaan sijoitettujen lasten kokemusmaailmaa.

"Jotta yhteisymmärrys aikuisen ja lapsen välillä löytyy, aikuisen on astuttava lapsen maailmaan, saman kielen löytämiseksi. Samaan maailmaan astuminen herättää luottamusta ja sama kieli ymmärrystä."

Essi Vahala on koulutukseltaan sosiaalityöntekijä (VTM) ja työnohjaaja ja työskentelee Työdynamo Oy:ssa. Hän on myös koulutettu PRIDE-valmentaja.

"Kun uskaltaa heittäytyä ja eläytyä, saa jälleen hetkeksi kiinni siitä tunteesta, mitä on olla pieni."

Pipsa Vario on koulutukseltaan varhaiskasvatuksen maisteri, jolla on sekä omakohtaista että lasten kanssa työskentelyn kautta saatua kokemusta lastensuojelusta. Hän työskentelee kehittämisspäällikkönä Pesäpuu ry:ssä työalueenaan lasten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa.

"Pieni lapsi on usein valmis käsittelemään omaan elämäänsä liittyviä asioita, jos meillä aikuisilla vain on rohkeutta kysyä niistä."

KIRJALLISUUTTA

Fredrickson, B. L. 2004. "The broaden-and-build theory of positive emotions." Philosophical transactions of The Royal Society B, Biological sciences, 1367–1378.

Graham, K.L., and Burghardt, G.M. 2010. Current perspectives on the biological study of play: Signs of progress. Q. Rev. Biol. 85, 393–418.

Gorard, S. & Siddiqui, N. & See Beng, H. 2017. Non-cognitive impacts of Philosophy for Children. – Nuffield Foundation. Saatavissa 25.3.2020: <http://www.nuffieldfoundation.org/non-cognitive-impacts-philosophy-children>.

Gorard, S. & Siddiqui, N. & See Beng, H. 2015. Philosophy for Children. Evaluation report and Executive summary July 2015. – Education Endowment Foundation. Saatavissa 25.3.2020: <https://educationendowmentfoundation.org.uk/our-work/projects/philosophy-for-children>.

Hamlin, J. K. & Wynn, K. 2011. "Young infants prefer prosocial to antisocial others." Cognitive Development, 26/1, 30–39.

Panksepp, J. 2005. "Affective consciousness: Core emotional feelings in animals and humans." Consciousness and Cognition 14/1, 30–80.

Paaso, S-A. & Vario, P. (toim.) 2016. Salapoliisi Mäyrän käsikirja. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Kari-team Oy.

Palagi, E., Cordoni, G. & Borgognini Tarli, S. M. 2004. "Immediate and Delayed Benefits of Play Behaviour: New Evidence from Chimpanzees." Ethology, 110, 949–962.

Spinka, M., Newberry, R. C., & Bekoff, M. 2001. "Mammalian Play: Training for the Unexpected." The Quarterly Review of Biology, 76(2), 141–168.

Trevarthen C. 1998. The concept and foundations of infant intersubjectivity, Cambridge University Press.

Pihlgren, A. S. 2008. Socrates in the Classroom. Rationales and Effects of Philosophizing with Children. Stockholm: Stockholm University.

Siljamäki, T. Leea Mattilan haastattelu *Leikkimielen lähettiläs*, Lapsemme 2/2019, 20–23.

Kirahvityössä tuotetut materiaalit:

Kirahvi Mainion palapeli. Pesäpuu ry. 2019.

Kirahvi Mainio -kirjasarja. 2019-2020. Pesäpuu ry. Jyväskylä; Punamusta. (saatavilla myös ruotsiksi)

Paaso, S-A., Särkiö, H. & Terästö. K. (toim.) 2019. Tärkeä koti.

Paaso, S-A., Särkiö, H. & Terästö. K. (toim.) 2019. Melkoinen myräkki.

Paaso, S-A., Särkiö, H. & Terästö. K. (toim.) 2019. Viestivarpusen laulu.

Paaso, S-A., Särkiö, H. & Terästö. K. (toim.) 2019. Kiva kaveri.

Mäkelä, J., Kalliola, S. & Särkiö, H. (toim.) 2020. Kirahvi Mainio ja Zataar.

Huusko, R. & Paaso, S-A. 2020. Kirahvikaverit – Sijaishuollossa asuvien pienten lasten vertaisryhmäopas. Pesäpuu ry. Tampere: Kirjapaino Hermes Oy.

Louhivaara, L., Paaso, S-A. & Piironen, H. 2020. On kiva kuvata. Valokuvaustehtäviä lapsille. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Kirjapaino Kari Ky.
www.pesapuu.fi/materiaalit/valokuvatehtavia

Voivatko myös pienet lapset olla kehittämässä lastensuojelua?

Kehittämistyö 3–5-vuotiaiden lasten osallisuuden vahvistamiseksi lastensuojelun perhehoidossa aloitettiin Pesäpuussa vuonna 2017. Tavoitteena oli selvittää myös pienempien lasten osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden mahdollisuuksia.

Tässä julkaisussa sukellaan niiden asioiden äärelle, joita lapset ovat tähän mennessä opettaneet. Yhdessä lasten kanssa on löydetty monia toimivia keinoja lasten osallisuuden vahvistamiseksi.

**LASTENSUOJELUN
KEHITTÄMISYHTEISÖ**